www.e-rara.ch

Lexicon alchemiae sive dictionarium alchemisticum, cum obscuriorum verborum, & rerum hermeticarum, tum Theophrast-Paracelsicarum phrasium, planam explicationem continens

Ruland, Martin

[Frankfurt am Main], 1612

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: online

Persistent Link: https://doi.org/10.3931/e-rara-7375

C.

www.e-rara.ch
Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Visual Library

C

CAb, id est, aurum.

Cabala, Cabalia, Ars Cabalistica, est scientia occultissima, quæ diuinitus vna cum lege Mosi tradita fuisse fertur, quæ nobis Dei doctrinam de Messia patefecit, cum angelis amicitiam cultoribus suis contrahit, rerumq; naturalium omnium cognitionem tradit, ac diuino lumine mentem pulsis tenebris illustrat. Vox est Hebræa, Latine dicitur Receptio: quod vna cum lege, quam postea scriptam populo tradidit, secretiorem quoq; & veram legis Enarrationem Moses in monte diuinitus acceperit, quam scribere nefas erat: Sed ordinariis reuelationum successionib. alter ab altero, q. hereditario iure reciperet, neque prophana multitudine diuina mysteria cognita vilescerent aut violarentur. Persæ fuerunt diligentissimi huius cultores: vt patet ex appellatione suorum sapientum. Magos vocant suos sacerdotes & arcanorum peritissimos viros, quales fuerunt illi tres, qui Bethlehemum ex Oriente Christum adoratum venere, & non reges, vt stultum vulgus hactenus existimauit. De hac multa Reuchlinus nostras, & Picus Italus Mirandulæ Dominus, & Petrus Galatinus copiosissime scripserunt. Quin idem Galatinus asserit, veteres Rabinos per hanc Cabalæ scientiam Trinitatem Christumq; Dei Filium agnouisse.

Non igitur stulta est multorum opinione ars, sed potius scientia certa & cœlestis, per quam Theophrastus, vt de se ipse scribit, Dei beneficio doctrinam suam consecutus est, neq; a spiritib. malis quidquam habuit: quare falso hac calumnia ab inuidis grauatur. Hoc tamen concedo, etiam hanc scientiam apud multos in abusum deuenisse, veluti alias quoq; artes.

artes. Scribit enim Theophrastus, Hebræos semper degenerasse, vt in doctrina Dei, ita etiam in hac scientia. Quare in veram postea sciẽtiam, falsamq; artem diuisa Cabala fuit. Accessit etiam literalis, quæ merito inter artes incertas numeratur, præsertim si ex Hebræo fonte non procedat. Vera enim Cabala in S. literis suum habet fundamentum.

Cabala **Ist ein heimliche Kunst / dem Mose von Gott verliehen / die er nachmals ohn Schrifften / auff seine Nachkommene hat von Mund zu Mund lassen kommen / welche durch Erkandtnuß deß göttlichen Wesens / aller Geschöpff Kräfften wunderlicher Weiß kan wissen / vnd jhm vnd anderen zu Hayl gebrauchen.**

Caballi, Cabales, Lemures sunt & astralia corpora hominum, qui immatura morte ante prædestinatum vitæ curriculum interierunt: Illi post oberrare putantur super terram, donec terminus vitæ prædestinatus completus sit, vt quod viuere debebant corporaliter, spiritualiter adimpleant, si credere fas est, veræque religioni Christianæ non dissonum esse comperiatur e S. scripturis, vnde petendus lapis lydius, quo reprobatur omne, quod non conflatum ex auro Euangelico.

Cabalatar, id est, sal nitrum.

Cabebi, id est, squama ferri.

Cabeh, idem cum Cabebi.

Cabel, id est, stercus.

Cacabus, id est, vas continens chores tres, alias **Eine Pfanne.**

Cacedonium tartarum, est materia peccans in corpore humano, generata a separationibus facultate segregatiua, non succedente mox expulsiua, **Kacedonischer Weinstein.**

Cachimia, **Weisse Silber Kreiden.**

Cachimien, **seindt wie Schaum vom Fleisch / ringer Krafft / Feind vnd Rauber der Metall / mag nichts darauß gemacht**

werden. Als margasith, rot Sonn vnd weiß Mond. Kiß rot vnd weiß Koboldt/ Tucia, Oger ist der wust vom Veneris Spießglaß/ perfect vnd imperfect, Arsenicalischer Schwefel im Leib deß Mercurii Teick / rot/ weiß vnd Gelb / im Leib deß Saltzes Theophrastus de mineralibus schreibt also: Wißmath/ Contrasin/ vnd marcasith sind Spiritus, vermischt auß Venere vnd Mercurio. Wißmath hat ein irdischen Schwefel deß Martis Natur/ Marcasiten werden in allen Geschlechten gefunden/ vnd sind als ein vberfluß der Metall: Der materi ist zu viel / kan nicht zu Metall werden / wann der Archæus scheiden soll/ also seindt auch die Cachimien, vnvolkommene Metall/ errores, monstra in Marcasiten, Ist mehr Venus vnd Mercurius in den Cachimien, ist mehr Saltz/ vnd ist fixer vnd besten Diger/ als der Marcasith.

Cacia ferrea, id est, cochlear ferreum. Cadaria, id est, Tutia.

Cadmia Est duplex: scilicet natiua & factitia.

Cadmia natiua iterum est duplex: scilicet vna, quæ reperitur in montibus & riuulis, & nonnunquam torrentibus. Et vidi aliquando inuentam Cadmiam in Torrentibus Westphaliæ: de qua Cadmia loquitur forsitan Galenus. Alii disputant esse Irim gemmam. Nihil tamen hic ego sine iudicio affirmare nec ausim, nec volo. Altera Cadmia natiua reperitur in fodinis metallorum, fossilis & lapidosa: vt cernere licet in valle ad fodinam, cui nomen est Veronæ. Estq; ille lapis, quem Germani vocant, Den Kobalt/ nomine dæmonis, qui ædes inhabitat aliquando, vt in Saxonia vidimus. Plinius lapidem æroſum vocat. Et ille lapis, seu illa Cadmia natiua, fossilis der Cobalt, non multum differt a pyrite, seu marchasita, Von dem Kiß oder Kupfferstein: estq; illi ferme similis. Succi, ex quibus pyrites & argentum fiunt, videntur concreuisse in vnum corpus, atque ita id natum,

tum, quod vocant Cobaltum. Sunt qui idem cum pyrite esse censent: quia eadem illi fere insunt, quæ pyriti. Sunt, qui specie distinguant. Nam insignem corrodendi vim habet, vt manus & pedes operariorum exedat: quod minime facit pyrites. Vnde bene Plinius inquit libro tricesimo quarto, cap. 10. Cadmiam lapidem, ex quo æs fiat, per sese esse medicinæ inutilem: sed fieri vtilem tum, cum Cadmia fiat factitia. Cobaltum autem, seu natiua illa Cadmia, fossilis, quoad colorem, reperitur triplici modo in fodinis. 1. Cobaltum est nigrum, Schwartzen Cobalt. Hoc videtur primum notum fuisse Germanis. Nos enim vocamus nigros illos visibiles dæmones, habitantes inædibus, & præcipue in culinis. Vnde propter colorem forsan hoc metallum sic vocant, So schwartz wie ein Kobaldt. Si hanc etymologiam non concedes, dicam, quod habeat nomen ab euentu aliquo, at fabuloso. 2. Cineraceum äschfarb Cobaldt. Et hæ duæ priores species communiter reperiuntur. 3. Ferrei coloris. Hoc non adeo vulgare. In Thuringia hanc speciem aliquando reperi in fodinis illis antiquissimis versus ortum hyemalem a Germanis. Eisenfarb/ Cobaldt. Quodcunq; vero ex his, argento magis, quam pyrites abundat. Dioscorides has species natiuæ Cadmiæ non nouit. Quod patet ex his verbis libro quinto, cap. quadragesimo, cum inquit: Nec desunt, qui Cadmiam in lapidum fodinis inueniri tradant, falsa quadam lapidũ cognatione, &c. Docet autem quomodo in Cypro e monte, qui soli incumbit cremato lapide, cui sit cognomen pyrite, cadmia extrahatur: deinde quomodo illa differat a lapidibus cognatis, qui mentiantur Cadmiam, scilicet pondere, sapore, masticatione demum, contritione & coitione, vstione & colore, quem prodit.

Quæ sit illa Cadmia natiua fossilis Dioscoridis ex cremato pyrite in Cypro, ignoratur iam, quoad ego scio: e contra illæ Cadmiæ nostræ fossiles illi ignotæ fuerunt.

Lapides autem, qui mentiuntur Cadmiam nostram, etiam apud nos reperiuntur in nostris fodinis, plurimis locis. Etiam Salueldiæ reperiuntur quidam ferrei coloris: at sunt steriles, deinde vim erodendi non habent. Simplices homines, qui talia ignorant, pro vera tales lapides habent Cadmia, & egregie falluntur. Ceterum nota & quod lapis sit alius, quam hæc vera Cadmia, qui hodie a nonnullis dicitur terra Cadmia, & lapis Calaminaris, a Germanis Galmey. In quibusdam locis imbecillis admodum, in quibusdam pondere tantus, vt pro vera Cadmia haberi possit. Natiua vero Cadmia hodie in officinis nostris omnino non cognoscitur, vt & quidem omnis Cadmia factitia: nisi botryites, quæ Tutia Arabum dicitur: sicuti illa Alexandrina, vocatur Tucia dura vel solida: Verum Botryites Cadmia alia res est, quam Tutia, sicuti testantur Arabes, vt Serapio. Nam spodium est Tutia, licet loco tutiæ ea vti possumus, si præparata fuerit, teste Serapione. Hinc Dioscorides meminit Spodii & non Tutiæ, ne ita bis rem vnam poneret, & vnum caput bis repeteret. In summa id, quod Arabibus tutia est, græcis est pompholyx, & nobis spodium. Erratum est non viribus, sed rebus. Quomodo vero differant spodium seu pompholyx a Cadmia capniti, mox dicam. Nempe differunt propter loca, vbi fiant: quãdo fit in oris fornacum, tunc est Capnitis: quando vero in summitate fornacum, tunc est pompholyx, Plin. l. 34. c. 1. æs fieri siue conflari inquit e lapide æroso, quem vocant Cadmiam, in Asia & Campania olim celebrem. Præterea docet suis temporibus inuentum in agro Bergomatium, & in Germania prouincia. Quo in loco Plinium

Plinium simpliciter loqui de nostra Cadmia puto; & pulcre eum vocat lapidem æruginosum. Deinde patet & hoc, tempore Plinii cadmiam apud nos inuentam esse. Porro quod forsitan tum temporis fodinas agere Germani cœperunt. Ferrariæ enim & ærariæ fodinæ sunt antiquissimæ. Postea sub Othone magno plumbi nigri fodinæ cœperunt, & longo post interuallo argentariæ: cum Cornelius Tacitus manifeste scribat, Germanis olim nec aurum nec argentum fuisse, multo minus fodinas illorum metallorum. Est nunc eo peruentum, vt alma nostra Germania superet, imo longe post tergum relinquat ceteras regiones, copia metallorum omnium fere generum. Laus Deo Opt. Max. in Secula.

Cadmia factitia.

Cadmia factitia aut est substantia, tenuissimaque fauilla pyritis, aut alterius metalli, præcipue tamen pyritis, translata, aut egesta, in latera vel summas cameras fornacis, vbi sit successiue aliquot septimanis, vt testatur noster Dioscorides libro quinto cap. 40. Cum, inquit, gignitur Cadmia ex ære in fornacibus candente, fuligine egesta flatu, & lateribus camerisq; fornacum inhærente. Alii cadmiam sic definiunt factitiam: Cadmia factitia est substantia, cum ab ære iactantur sursum corpuscula cohærentia, per summa fastigia conuexa & concamerata, quæ dissident inuicem spissius, & in vnum globum seu corpus concrescunt: quod modo vnum genus factitiæ cadmiæ, modo duo, modo omnia continet. Verum illa est definitio Cadmiæ factitiæ, quam Acestidam dicunt. Diximus autem, Cadmiam fauillam esse æris aut alterius metalli. Fit enim Cadmia, & hæc quidem optima ex ære: item ex aliis metallis, vt ex auro ipso, verum illa nullius momenti est. Deinde fit & ex argento, quæ candidior, ac minus ponderosa est, nequaquam tñ similis

æraríæ. Aes autem hoc loco proprie intellige ipſum pyriten: vnde præſtantiſſima dum coquitur, conflatur Cadmia. Goſlariæ præſtantiſſima fit illa Cadmia, quia non tantum argentum vel plumbum tenet, ſed omnia metalla. Si pyrites purus eſt, fit placodis & botryites: quando vero mixtus aliis, tunc omnis fit Cadmia. Dioſcorides laudat Cypriam & Botryiten. Sunt vero factitiæ Cadmiæ multæ ſpecies, quas partim docet Dioſcorides, partim alii, partim ipſa profert experientia: quæ etiam differunt ratione loci, vbi fiant: item & forma, vt docet ipſe Dioſcorides, & eius interpres Plinius. Verum vt adoleſcentes tales ſpecies percipere poſſint, ſubiiciemus eas ordine.

Cadmiæ Factitiæ ſpecies.

1. Eſt botryites quaſi acinoſa, denſa, modice grauis, & in leuitatem magis declinans, racemoſa facie, colore ſpodii: quæ facta cinerulenta eſt, & æruginoſa. Hęc & onichitis ſequens, vtiles ſunt oculorum medicamentis. Eſt & alia botryites, quæ ignota forſitan fuit Dioſcoridi: quæ fit aut caſu, in carbonibus rotundis: aut ex induſtria, in haſta ferrea, interſerta in fornacem. Nam eam flammula dum lambit, & ei adhęreſcit in rotundum, hinc fit botryites, quæ colligitur deinde. Et hanc Alexandrinam dicunt Cadmiam: quia illic plurimum fieri eam volunt, & vocant etiam Tuciam ſolidam, eſtq; ferme ſimilis corticibus arborum nonnullarum; Quæ fit per ſublimationem, quando fit Aurichalcum (vt vocant:) ita duplex foret, Tucia ſcilicet Alexandrina, & Tucia Arabica.

2. Onichitis, onichitæ lapidi ſimilis, foris cœrulea, intus candidior, internatis venarum diſcurſibus: cuiuſmodi ſunt, vt docet Dioſcorides, quæ e veteribus metallis effodiuntur.

diuntur. Quo in loco vetera metalla intellige, non fodinas ipsas, vt eruatur ex ipsis fodinis, sed quod metallicæ sit naturæ. **Er meinet nichts anders/dann die grossen alten schlacken hauffen/die jetzt wider geschmelzt werden/in denselben wirdt gefunden/** Onichitis Cadmia factitia.

3. Placodis, id est, crustosa. Nam planis crustis constat. Inter has species est & quæ planitis seu Zonitis dicitur, quæ veluti cingulis apparet multiformis.

4. Ostracitis, gracilis, nigra, sed quæ testaceam faciem habet, terram amplexa est.

5. Capnitis, id est, furnaria, vel volatilis, quæque ferme spodion, siue pompholyx, siue nihili est. Reperitur in oris fornacum, & in summis fornacibus, & est parua differentia inter illa, imo vnum & idem sunt ex eadem materia. Sunt iisdem viribus quoque capnitis hæc Cadmia, & pompholyx: possunt tamen discerni propter diuersa loca, vbi fiant. Capnitis hæc reperitur in oris fornacum, pompholyx vero in summitate fornacum. Hæ species valent ad Emplastra, & est omnium illarum effectus, adstringere cum caliditate, quemadmodum & pyritis est stipticus, vt dicit Serapio. Præterea vis illarum est caua explere, sordes expurgare, exsiccare corporis meatus, excrescentias carnis coercere, crustas creare, vlcera ad cicatricem perducere. Quia vero hæ Cadmiæ valde sunt calidæ & siccæ naturæ, vruntur & lauantur modis, quos præclare docet Dioscorides, vt scilicet vtiles fiant ad emplastra, & alia medicamenta. Ovtinam nostri medici, præcipue chirurgi, Cadmias illas non ignorarent, sed in vsum Medicum reuocarent. De his factitiis cadmiis vide Plinium libr. 34. cap. 10. vbi inquit:

Cadmia in fornacibus exsistit, aliamq; nominis sui originem

recipit: fit autem egesta flammis, atq; flatu tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribusq; fornacum, pro quantitate leuitatis, applicata scilicet:

I. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eluctantur, dicta Capnitis exusta, & nimia leuitate similis fauillæ.

II. Botryites, duorum colorum: cinerei scilicet, & sic deterior: punicei, & sic melior. Hæc interior dependet Cameris.

III. In lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potest, hæc est placitis crustaverius. Ex ea etiam fluunt duo alia genera, scilicet. 1. Onychites, extra pene cærulea, intus onychis similis maculis suis. 2. Ostracitis, quæ est tota nigra, & ceterarum fortissima, vulneribus vtilis. Omnis autem Cadmia in Cypri fornacibus optima est. Hæc Plinius.

Ceterum quomodo & lauari & aduri debeat Cadmia, item quæ vires Cadmiis, eundem ipse consule Plinium L. C. Vide & Galenum, Auicennam, & alios. Alii recentiores in his, vt de rebus ignotis, adeo turpiter sese dedere, confundentes hæc omnia in vnum chaos, vt pudeat pigeatq; me illos vel videre, vel legere. Estq; eo peruentum, vt non res ipsas considerarent: Sed rebus omissis tantum disputarent de nominibus. Bonus ille Vir, Simon de Ianua, Cadmiæ nomen docet, tribus rebus posse applicari, scilicet:

1. Fumo, quæ eleuetur a quolibet metallo, vt auro, argento, ære. Et hæc est illa Cadmia factitia proprie, de qua nos agimus hoc loco.

2. Lapidi Calaminari, qui vulgo marchasita dicatur, quo tingitur æs. Hic Vir bonus nescivit, aliud esse lapidem calaminarem, & aliud esse marchasitam, id est, pyriten, vnde fiat æs, cuius species illa natiua Cadmia, quam Cobaltum dicimus.

mus. De quo pyrite etiam fit optima Cadmia illa factitia.

3. Quæ reperiatur in mineris metallorum, maxime æris. Et hæc est Cadmia natiua, de qua nos egimus. Ita vides, quam sint hæc confusa, & quod idem semel bisue dicat. In summa, natiua fossilis nostra Cadmia, est cobaltum nostrum cum suis speciebus. Factitia vero Cadmia optima fit in fornacibus ex pyrite, id est, ex marchasita, ex ære simpliciter, vt dicit Dioscorides. Habet autem nomina secundum loca vbi fiat: & secundum formam, qualis sit colore, **Wir haben** Cadmiam natiuam in fodinis, **In den gruben / vnnd haben** factitiam in officinis, vbi coquuntur metalla, præcipue æs, **In den Schmeltzhütten / da man schmeltzet allerley Ertz / fürnemlich Kupffer**. Sed de his satis.

Cadmia est duplex

- Natiua
  - in montibus & riuulis quæ reperitur: de qua loquitur Galenus, quam disputant esse Irin Germanam.
  - Fossilis in fodinis, alias Cobaltum, Cobaldta German. dicitur. Estq; iterum duplex Cob.
    1. Nigrum.
    2. Cineraceum.
    3. Ferrei coloris.
- Factitia
  - Fauilla & tenuissima substantia, ex
    1. ære, id est, pyrite.
    2. Argento
    3. aliis metallis, vt auro

    Harum iterũ sunt diuersæ species, quæ differunt ratione loci in quo fiant, deinde etiam forma discernuntur.
    - Botryites quasi acinosa, quæ falso nunc dicitur, Tutia. Hæc iterum duplex, vna facie colorem repræsentat spodii: facta vero cinerulenta appareret. Alexandrina, quæ fit casu in carbonibus, arte in hasta ferrea.
    - 2. Onichitis.
    - 3. Ostracitis.
    - 4. Placodis & Planitis.
    - 5. Capnitis, quæ fit in oris fornacum, alias foret pompholyx.
  - Acestis.

Cadmia Capnitis. Fornacum.

1. Cadmia Capnitis e furno fornacum sublata, differt a fossili, vt sequentia declarabunt.
2. Cadmia alba, est materia venenata, quæ exhalat e metallis, & se parietibus quasi affigit, cum metalla torrentur vel vruntur, **Weisser Hüttenrauch/ hengt sich an die wende/ wenn man Ertz röstet/ oder schmeltzet.**
3. Lutea, **Gelber Hüttenrauch.**
4. Crolta, **Roter Hüttenrauch.**
5. Cinerea, **Grawer Hüttenrauch.**
6. Cadmia optima, quæ fit in ærariis fornacibus ex pyrite vel Cadmia metallica.
7. Parietibus adhærens in fornace, vbi venæ æris excoquuntur, **Kobelt auß dem Schmeltzoffen.**
8. Parietibus adhærens collecta de fornacibus, vbi vena argenti excoquitur, **Da man Silber schmeltzet.**
9. Parietibus adhærens collecta de fornacibus, vbi vena auri decoquitur.
10. Collecta de fornacibus plumbi candidi.
11. Cadmia fornacum impura, **Ober oder Mittel Offenbruch/ vnreine Offenbruch.**
12. Quæ argentum in se continet.
13. Quæ plumbum candidum.
14. Cadmia æris, eius species in nostris metallis reperiuntur, quibus Dioscorides & Græci alii a forma ipsa indiderunt appellationes.
15. Placodes seu crustosa.
16. Zonitis, quasi cingulis distincta.
17. Onychitis, variorum colorum, vt sunt venæ lapidis onychis.

18. Ostracitis seu testacea, quæ fere adhæret parietibus.
19. Botrytis, baccata, seu racemosa colore cinereo, quæ baccis racemi instar, a fornacum lateribus pendet.
20. Botrytis nigra, cui bracteæ colore æris purissimi adhærent, Darinn ein schön Flockkupffer.
21. Stalactica seu in stirias concreta.
22. Alexandrina, cuius nunc in officinis vsus est.
23. Ad Cameram.
24. Sublimata.
25. Atramentosa.

Cadmia Metallorum, quæ est fossilis.

1. Cadmia metallica foditur in venis Bohemiæ, & Misniæ magna copia: quam nostri metallici cobaltum nominant, vt & genus quoddam dæmonis metallici, Cobaltum: quæ voces quam notionem habeant, huius laboris non est inuestigare aut expendere.
2. Cadmia fossilis, quæ expers metalli, foditur in inferiori Germania, in Westphalia. A nostris vocatur Galmey / lapis Calaminaris.
3. Cadmia fossilis, siue lapis Calaminaris ignem non expertus, Ein roter Galmey.
4. Perfecte vsta. Excoquitur enim quaterdecies, donec ad tincturam ceterorum metallorum adhibetur, Galmey der viertzehen mahl gebrandt ist.
5. Vsta purissima mollis, Ein milter gebrandter Galmey.
6. Cadmia metallica cinerea, Ein natürlicher grawer Kobalde.
7. Crustacea cerebri referens similitudinem.
8. Fossa Sonnebirbilii prope valles, plena sulphure, quæ accensa ardet, Kobelde der brennet.

9. In

9. In qua argentum rude, rubrum, pellucidum, Darauff durchsichtig rot Gulden Ertz.
10. Nigra, gleboſa, Ein ſchwartzer ſtuckichter Kobelt.
11. Cinerea, valde dura.
12. Ferrei coloris, cruſtoſa.
13. Cinerea, ponderoſa, friabilis.
14. Cinerea dura.
15. Cinerea leuis.
16. Similis plumbo cinereo natiuo puro, leuis, quæ facilime malleo in multas partes frangitur, Ein ſpröder Kobelt/ kleiſt wie ein gediegen Wißmuth.
17. Dura, ferro polito ſimilis, Darinn Wißmuth.
18. Cui innatum plumbum cinereum.
19. Foſſilis, quæ in Weſtphalia in montibus & torrentibus reperitur aſpectu racemoſa.
20. Sulphurea.
21. Bituminoſa.
22. Aurum in ſe continens.
23. In formam nudati cranei concreta, Gewachſen wie ein entblöſſet Hirn.
24. Concaua plena puluerisintegerrimi.
25. Fluida, duriſſima, ex quo ſuccus venenoſus indies efflorescit, Ein harter gefloſſener Kobelt.
26. Fluida in fluoribus quotidie exudans ſuccum acrem coloris lutei, Flüſſiger Kobelt in gelben flüſſen.

Cadmia Cypria. Kupfferiſch Galmey.
Cadmia acinoſa, iſt Tutia.
Cadmia item liquor candidus.
Caſa camphora, Gamffer.
Cal eſt Arſenicum citrinum, item acetum.
Calamina, id eſt, Lapis calaminaris, Galmey.

Calcadis, id est, Vitriolum album. Al. sal alkali.

Calcanthos vel calcanthum significat 1. florem æris, 2. calcitidem, quæ species vitrioli. 3. vitriolum. 4. æs vstum, vel petrinum. 5. Vitriolũ viride. Calcanthum & colcothar granulis atramenti & generantur, & nutriuntur. Sale soluto & ipsa soluuntur, quod est in Venere; Congelant frigore. Venus vero de quibusdam mineralibus in mineris participat. Si rubedo adsit, aquositas abundat, si viriditas, aer exsuperat.

Chal-

Chalcanthorum ſpecies ſunt.

1. Chalcitis ipſa, id eſt colcotar & zegt & zeg citrinum.
2. Miſy
   - Natiuum ſimilitudine auri.
   - Factitium cum calchantum eſt, mutatum in chalcitida.
3. Melanteria. Arabes has volunt eſſe ſpecies colcotar, id eſt, chalcitidis.
   1. Foſſilis.
   2. In faucibus cuniculorum maltria vel melatria dicitur.
   3. In ſumma facie cuniculorum bitria dicitur.
4. Sory
   1. Aegyptiacum.
   2. Libyacum.
   3. Hiſpanicum.
   4. Cypriacum.
5. Diphrygis, cuius iterum duo ſunt genera.
   - Natiuum, cuius nos duas habemus ſpecies:
     1. Die Saw Iſtebiæ.
     2. Gernſterſtein.
   - Factitium
     - Fæx æris
     - Pyrites concrematus.

Metamorphosis, transmutatio, seu transfiguratio talium mineralium artifice natura ipsa.

Magna est cognatio floris æris, id est, æruginis æris, secundum recentiores, & chrysocollæ, & vitriolorum, & reliquarum eius specierum. Calcantum

1. Zeg viride vel Atramentum sutorium, vel vitriolum vel chalcanthum natiuum mutatur vel transit in
   1. Misy facilime
   2. Chalcitin ꝑ parte exteriori, cū intº adhuc sit atramentū sutoriū, lōginquitate tēporis.
   3. Filamenta cum veterascit, & fit chalcitis factitia, & iterū, chalchanthū mutatū in chalcitin fit factitium misy
2. Chalcitis zeg citrinum melleum secundum Plinium caloris æris secundum Dioscoridem Colcotar, vel zegi secundum Arabes: medium inter marchasitā, id est, zeg nigrum, vel pyriten, vel atramentum nigrū, & inter vitriolū, i. e. zeg viride vel chalchanthū, inueterata scili. mutatur & transit in
   - Sory facile
     - Sory autē & melanteria contra transeūt in
       - Chalcanthū leucon, id est, candidum.

Calcantum, Calcadis, ſpecies atramenti.
Calcaton, id eſt, trochiſci de Arſenico.
Calcitheos, ærugo æris, item marckaſita.
Caldar, ſtannum.
Calcata, id eſt, atramentum citrinum.
Calcatar, Colcotar } atramentum rubeum.
Calcadinum } Vitriolum.
Calcithos, id eſt, æs viride.
Calciteoſa, calcitheos, id eſt, lithargyrum.
Calcocos, id eſt, æs.
Calceus ſiphonum, Pompenſchuch.
Calcitari, id eſt, ſal alkali, alkael.
Calendulæ, Gelb / Saffrangelb.
Caleruth eſt indicium deſiderii ad primum perpetuum, vt cum quippiam in primam materiam redire cupit, ex qua prodierat.
Cali, id eſt, cinis clauellatus, Weydäſchen, item alumen Iameni.
Calcidicum, id eſt, medicamen de Arſenico.
Callecamenon, Calcucementum caſticum, id eſt, æs vſtum, calcutium, coſticium, calcute, Endebaſtum.
Callena ſpecies ſalis petræ.
Calmet, coſmec, id eſt, Antimonium, coſmet, caſmet.
Calufax, id eſt, oleum Indi.
Caluſa Cyptas, cryſtallus, Spedres idem.
Calcinatio, Wann die materi wie Kalck ſchneweiß / hitzig vnnd dorſtig iſt / vnd das iſt der Drach / der das Waſſer ſäufft / daran er ſtirbet vnd berſtet / dann diß iſt die Scheidung Leibes vnd der Seelen bleich oder weiß vnd Todt / darauff kompt die Aufferſtehung vnd das Leben / durch die Röhte.
Calcinatio corporum, id eſt, combuſtio, quæ fit igne maiori,

vel est rerum coagulatarum in calcem solutio. Estq; calcinatio duplex, vel Corrosionis, vel Ignitionis.

Calcinatio corrosione sicca, est, quando corporibus calcinandis non humor, sed eius in locum corrodentes materiæ siccæ adiunguntur, quibus calcinantur: Estq; cœmentum & commixtio.

Calcinatio corrosione vaporosa, est, quando corpora metallica in tenues laminas redacta, per acrem corrodentemq; fumum calcinantur. Sed diuersi sunt vaporosæ calcinationis modi. Aliquando enim corpora laminata super aquis fortibus, aliquando super aceto vel recrementis vuarum pressarum suspenduntur: aliquando, præsertim nobiliora metalla, plumbi fusi vel argenti viui afflatu fragilia redduntur & cõminuuntur: aliquãdo alii, quos hic recensere singulos longũ foret, modi adhibentur. V. G. Chalybẽ in crocum subtilem per vaporosam corrosionem redigere gestiens ita procedo. Primum paro aquã fortem ex salis petræ & vitrioli ad albedinem calcinati partibus æqualibus, eamq; in cucurbitã vitream fundo. Post in cucurbitæ superiore parte laminas chalybis suspendo, lutoq; orificium vasis obduco, ne spiritus aquæ fortis vllo modo exhalare queant, ac viginti quatuor horas in arena calida vaporare permitto. Deinde apto vase, laminas eximo, quibus crocus vel puluis subtilissimus adhæret, quem lagopode detergo. Porro laminas iterum in dicto vase suspendo & superiore modo procedo, idq; tantisper donec nullus crocus vlterius a spiritib. extrahitur, aut in laminis reperitur. Sic plumbum super aceto suspensum calcinatur in cerussam, sic cuprum super recrementis vuarum: atq; ita reliqua metalla vaporibus corroduntur.

Calcinatio humida inmersiua est, quando corpus liquori alicui immergitur, qui corrodat, indeq; calcinet: perficiturq; amalgamatione, aut præcipitatione. Calcina-

Calcinatio reuerberii est in calcem solutio. Calx autem generali significatu est puluis quilibet in partes impalpabiles cõminutus, quem & alcool nuncupare consueuere. Itaq; sub se comprehendit calcem propriedictam, Alcool, quod est aleuigatione, cinerem & corrosionis atoma.

Calcinon per reuerberium est duplex:

Calcinatio specialiter dicta, & cinefactio.

Calcinatio specialis est, qua principaliter dicta calx in combustione reuerberante efficitur. Itaq; & Græcis aptius appellari poterat ἄλκωσις, quod πῦρον efficiat, cuius species quædam ἄσβεστος, quam inextinctam seu viuam é calcario lapide cõfectã nominant. In hac vel res solitaria calcinatur, vel cũ additamentis combustionem penitus adiuuantibus, vt sunt sulphur, nitrum, &c. q̃ tunc adiicimus, cum valida admodum est indomitaque rei compages. Alioquin volatilia citius dissiparentur, quam a flamma vincerentur fixa. Sed spiraculum debetur nitrosis, vt vas sit tutum.

Calcinatum maius dicitur omne, quod non natura, sed arte spagyrica dulce factum est, vt Mercurii dulcedo, plumbi vel eius anima vitrioli, salis: quæ celerrimæ sunt consolidationis. Alii aliter intelligunt: **Der groß Calcinat ist / was süß ist gemacht durch Kunst / dienstlich zu einer schnellen wunderbaren Heilung / alß die süsse Mercurii / Vitriol, Saltz vnd dergleichen.**

Calcinatum minus est omne, quod a natura dulce est, & celeriter curat, vt maña, mel, saccharum, tereniabin, nostoch, &c. **Der klein Calcinat ist alles / was von Natur süß ist / vnnd eine schnelle Heilung hat / alß Zucker / Honig / Manna / Tereniabin vnd dergleichen.**

Calcitis, calticis, calcota, id est, atramentum rubeum.

Calcokeumenos, æs vstum, **Kupfferschlag.**

Calor artificialis dicitur, qui ad artificis nutum, accendi, dirigi, & administrari potest. Calor hic simplex est, aut mixtus.

Calor simplex est, qui vni duntaxat operationi, siue illa sit digestionis, siue separationis, inseruit.

Calor naturalis est, quando radii solares, vel per se materiam sibi applicatam excoquunt, vel in speculo concauo collecti rei applicantur. Huius ignis suus vsus est apud artifices. Possumus enim hoc dissoluere & calcinare; imo nonnulli illum in lapidis philosophici præparatione adhibendum esse autumant: quam opinionem suis autoribus relinquentes, eum tamen non negligendum esse censemus.

Calor cinerum est, quando partes fixiores per cineres eliciuntur. Hic medius est inter balnei & arenæ calorem: proinde illius ope non modo subtiliores, & ad naturam aqueitatis simplicis approximantes substantiæ propelluntur, sed etiam colores & fixiores partes eliciuntur.

Calor fimi est, quando vase in fimo posito, materiamq; continente, digestio fit. Hic calor multi vsus est apud artifices in infundendis, digerendis & putrefaciendis rebus. Adhibetur interdum fimus equinus, in quo vas sepelitur, aliquando vas ligneum fœno, vel stramine impletum, cui vapor e feruente aqua applicatur, fimi in locum adhibetur.

Calor digerens est, quo materia dissoluenda digeritur, id quod aut athanore, aut fimo perficitur.

Calor fortis, est, quando igne intensiori & auctiori res separantur. Estq; impeditus aut liber.

Calor impeditus est, quando ignis a materia vel vase, ne illud proxime tangat, ab alio vase impeditur: Estq; arenæ vel scobis.

Calor arenæ, medius est inter cinerem & scobis ferri, estq; quando vas materiam continens in catino arenario arena circundatum substantiam fixiorem, quam cineres propellere nequibant, protrudit. Vbi aduertendum est, arenam subtilem

subtilem, nō adeo violentum calorem præbere, quam grossam.

Calor scobis, aut scoriæ ferri superiore intensior & aperto vicinior est, quando ex scobe vel scoria ferri res propelluntur.

Calor Liber est, qui proxime materiam, aut vas materiam continens tangit. Hoc calore proliciuntur, quæ contumacius liquorem emittunt, siue id fiat ob siccitatem & paucitatem, siue, quod ob viscositatem & homogeneitatem ille terreis partibus pertinacius adhæreat: taceo quod calcinationi, fusioni, & aliis operationibus inseruiat, estq; Carbonum vel Flammarum.

Calor carbonum, est, quando calor prunarum flagrantium materiam, vel vas proxime tangit. Huius vsus est in infusionibus, cæmentationibus, probationibus, calcinationibus & dissolutionibus.

Calor flammarum, est quando adhibito conueniente alimento, flammæ materiam attingunt. Hic calor vocatur ignis viuus, quo reuerberantur & calcinantur omnium metallorum corpora, nec non spiritus tandem propelluntur.

Calor vesicæ leuis est, quo ex materia vesicæ imposita, applicato alembico substantia humida prolicitur.

Caliette sunt fungi flaui in plantis iuniperorum.

Calx in chymica significatione est puluis quilibet, per ablationem superfluæ humiditatis, in partes tenuissimas, & quasi impalpabiles comminutus.

Calx viua non extincta, asbestos, fit variis modis. In quibusdam locis fit lapidib. vel calculis litoralibus, coloris cæsii vel cinerei candidiue: cuniculis nempe actis in agris ad litora, vel simpliciter collectis calculis ad litora, aut etiam erutis propriis fodinis: vt fit ad Salam, & aliis locis, Auß den Kalckbrüchen vnd Bergen. Fit & ad mare ex testis ostreæ & mar-

morum buccinorum: & de corticibus ouorum, vt pro parte docet Dioscorides lib. 5. cap. 80. & Plin. l. 36. c. 29. & 24. It. l. 33. c. 5. lib. 17. c. 8. vbi de calce agit. Est autem calx viua, **Der vngeleschte Kalck**/ duplex, coloris candidi & cœrulei. Vis omnium est adurens, ignea, mordens, crustas inducens. Vrit in summa, discutit & extrahit. Odit naturaliter aquam, qua accenditur, amat oleum, quo etiam facilime commiscetur. Vid. de calce & Serapion. l. aggreg. cap. Horach.

Calx exstincta, **Abgelöschter Kalck.**

Calx fixa est materia permanens & incremabilis: fix **Kalck**/ **ein** materi **die nit vergehet oder im Fewer verbrennet.**

Calx lignorum sunt cineres eorum, qui in vitrum aut aliam materiam non conuertuntur, sed cineres manent: **Holtzaschen**/ **die nit in Glaß oder ander** materi **verwandelt wirdt**/ **sondern bleibet äschen.**

Calx manica alba, est calx alba peregrinorum, vel ex ossibus piscium maiorum albis vel conchis marinis, quas in pileis gestant, confecta, **Kalck auß den grossen Fischbeinen oder Muscheln**/ **so man an den Hütten trägt**/ **gemacht.**

Calx Solis, **Goldkalck**/ aurum calcinatum.

Calx Lunæ, est argentum, calx argenti, vel azurinus flos eius, **Silber Kalck**

Calx Mercurii, est Mercurius præcipitatus.

Calx Veneris est viride æris, **Spangrün.**

Calx Martis, id est, crocus chalybis vel ferri, **Die röte vom eisen.**

Calx Iouis, est spiritus Iouis, **Zinnkalck**/ **darinn deß Zinß Geist stecke.**

Calx Saturni, minium, **Oder Bleygeel.**

Calx peregrinorum est tartarus.

Calx maior, **Von Eyeren.**

Calx assata, alumen ex pomis.

Calx.

Calx peregrinorum, Auß Muscheln oder Fischbeinen.
Camet, Cames, id est, argentum.
Caminus, Glocke.
Cambill, röhte Erdt.
Cambuca est bubo, vlcus pudendorum vel apóstema, panus inguinis, Schlier / Drüsen neben den Gemächten.
Canalis longus, Rötte.
Canaliculi, Rise.
Canalis, Rinne / Mülwinckel/da er auffschüttet.
Canales Cuniculi, Wasserseige.
Canaliculus, Gerinlein/ Item / Rintzlein.
Cancelli, Gatter.
Canales recludere, Auffziehen.
Canalis & canalis deuexus, Schlemgrabe.
Canales occludere, Vorschutzen.
Canaliculus, Kerbe.
Canales aquarii, Wassergerinne.
Canalis caput, Herd Trog
Canalis transuersus, Ruergerinne.
Cancinpericon, id est, calidus equi fimus.
Canna, siphunculus, Röhrlein.
Canfora, ist Gummi eines Baums.
Cantacon, id est, crocus hortulanus.
Canutum, i. e. calamus vel canna, cannutum, idem, Ein Rohr.
Canze, Carnit, Canna, Cusanum, varia vasorum genera.
Capillus, id est, lapis Rebis.
Capistrum auri, id est, borax.
Capricornus, Bley.
Capsa, Kumpff / Item, Rolle. Item cuius fundum est filis ferreis contextum.
Capsa patens, Kaste/Kastenreder.

Capsa putealis, Klawr.

Capsæ, in quas venæ distribuendæ iniiciuntur. Item, Trunnen.

Capitellum, id est, aqua saponis Seiffen Wasser / Lixiuium Lauge.

Caput areæ, Herdes Haupt.

Caput fodinarum, & area capitisis fodinarum, Fundgrube.

Caput fodinarum aduersum, Gegen Fundsgrube.

Caput follis, Balg Haupt.

Caput pili, Puther / Purheisen.

Caput canalis, capsa breuis patens, Durchlaß.

Carbones cœli, id est, Stellæ.

Carbunculus est vlcus pestilens: idem fere quod anthrax, nisi quod hic illo est crudelior, e crasso atroq; sanguine celeriter escharam faciens, Pestilentzisch Geschwär / Blu sinne / das Fewer.

2. Sumitur pro gemma, habetq; nomen ab ignis similitudine, cũ ipse ignẽ non sentiat, propterea apyrusta dicitur, vel apyrotus. Et carbunculus proculdubio est pyropus. Vnde Ouid. fingit 2. Met. domũ & aulam Solis factam. Horũ carbunculorum species seu genera sunt varia. Primum sunt Carbunculi Indici & Garamantici, quos carchedonios vocant. Indici sunt sordidi, fulgoris retorridi. Ex his, qui languidius, liuidiusq; lucent, vocant liuicontas, & sunt carchedoniis veris multo maiores. Secundo sunt Carbunculi Aethiopici pingues, lucem non emittentes, flagrant conuoluto igne. Tertio sunt Alabandici scabri, reliquis nigriores. Quarto nascuntur & in Thracia in Orchomeno Arcadiæ, teste Theophrasto, & in Chio nigriores. Quinto sunt Trœzenii varii, interuenientib. maculis albis. Sexto sunt Corithii ex pallido candidi. Ceterum in omni genere masculi appellantur

tur acriores, & flammæ liquidioris, nigrioris, lucidioris, ac in Sole flagrantis. At fœminæ refulgentes languidius. Optimi carbunculi sunt methystizontes, id est, quorum extremus igniculus in amethysti exit violam.

Proximi his sunt syrrytæ pinnato fulgore radiantes. Calliſtratus (Plinio citante) fulgorem carbunculi debere esse candidum posuit, extremo visu nubilantem: & si ita extollatur, exardescentem, propterea carbunculum candidum vocari. Postremo Plin. libr. 37. cap. 8. Carbunculi speciem facit anthracitim, fossilem in Thesprotia, carbonibus similem. Græcos multas res anthracas vocare patet: scilicet venam minii, hæmatitem gemmam, & ipsum carbunculum: cuius proculdubio species est rubinus, quem alias dicere possumus lychniten, &c. Huius anthracitidis idem Plinius speciem esse dicit præcinctam candidis venis, & horum lapidum colorem esse vt superiorum, iactatos in ignem quasi intermortuos exstingui, contra perfusos aqua exardescere: & his cognatam gemmam Indiacam sandastron, seu garamantiten, quæ & in Arabia nascatur: cuius in translucido intus fulgent aureæ guttæ. Postremo huius generis lychniten esse docet, quæ in Caria & Orchosia nascatur, & probatissima in India, & esse remissiorem Carbunculum, cuius species vna radiet purpura, altera cocco, & excalefactas digitorũ attritu, aut Sole paleas attrahere. Lychnitis speciem dico rubinum nostrum. Et Albertus ipse testatur, Carbunculum anthracem dici a Græcis, & illum lucere in tenebris tanquam carbonem, superfusa aqua limpida clara, in vase vitreo, mundo, polito, eiusq; species varias esse secundum patriam, & ipsum splendorem ipsamq; substantiam. Porro habere eum virtutem omnium lapidum aliorum: præcipue contra venenum & toxica. Apud nos in nostris fodinis gem-

mæ inueniuntur, quæ tamen igne soluuntur in aquas, referentes propemodum carbunculos. Notãdum etiam & illud: Albertum describere gemmam, quam vocat pelagiam, forsitan a genere purpurarum, cuius Plinius libr. 9. mentionem fecit. Hanc dicit esse rubei coloris transparentis, & esse fœminam carbunculi, seu eius palatium, quia in matrice eius gemmæ crebro reperiri carbunculum. Et reperiri etiam lapides, qui pro parte sint pelagii, pro parte carbunculi. Quæ restant de carbunculo consule Plin. & alios. Vide & de anthracitide & lychnite Solin. in polyhist. c. 40. & 55.

Carbunculus aliis,

1. Misenus, qui in riuo supra Hoesteinam reperitur, **Ein Meisnischer Granat.**
2. Zeblicius, qui effoditur e colle oppositio lapicidinæ, ex qua ophites eruit, & q in vicino riuo copiosissime inuenitur.
3. Æthiopicus, **Ein Orientischer Granat.**
4. Paruus ruber. **Ein Spinell.**
5. Amethystizon. **Ein Rubin.**
6. Lychnites, **Ein gilblichter Rubin.**
7. Adulterinus, combinatis crystallis, cum vsitata tinctura, similis Amethystizonti.
8. Alabandicus ex Asia, **Ein Almandin.**

Cardanum, **Garten Saffran.**

Cardis Mars, **Eysen.**

Cardonium vinum, i.e. herbis medicatum, **Kräuter Wein.**

Carena est vicesima quarta pars guttæ.

Carium terræ, **Leim.**

Carmiti, id est, obulus, **Heller.**

Carsia, id est, aqua salis.

Casa, quam habitat præses fodinæ, **Zech Hauß.**

Caseus præparatus est residentia viscosa manens in fundo lactis ex ca-

ex caseo defluentis, Das dick vnnd zäh am Boden/von der Käßsuppen.

Caspa, Kothtrog.

Cassidbott, id est, Coriandrum.

Castellum, Lacusculus, Kaste/Wasserkaste.

Cassatum in specifico diaphoretico, in archidoxis est sanguis inualidus & emortuus in venis, obstruens boni sanguinis motū & transitum. Erstickt Blut in den Adern/so die Bewegung deß guten Bluts hindert.

Catellus fictilis, Scherbe.

Catena, Kette.

Catena ductaria, Heintzen Seil/Eisern Seil.

Cathimia, ist ein Ader der Erden/darauß Gold od' Silber wirdt genommen/nach sagetlicher Meister. 2. Cathmia, wächst in den Gold oder Silber Offen. 3. aurum. 4. argenti spuma. 5. Der Rauch/so sich von der verbrennung deß æris vsti, an die obern Wände anhänge.

Cathmia affidia, id est, Cathimia, deß Silbers nach der Farb deß lithargyrii, id est, plumbi vsti.

Cathmia, Glett/Gold oder Kupfferschaum. It. Silberschaum.

Cathmia ferri, Sindelstein.

Catillus, Pfännlein/Spott.

Catillus ferreus exacie temperatus. Eisen gestehlete Pfänlein.

Catillus cinereus, Capelle.

Catinus, Zargentigel/Tigel.

Catinus arenarius (vulgo Sand Capell) est vas terreum, in modum pilei rotundi, cum margine trium vel quatuor digitorū, ex terra tenaci factum.

Catinus æreus, cortina Pfanne.

Catinus ferreus, Gießpurckell.

Catini media pars, Spöhr.

Catma, limatura auri.

Catrobil, id est, terra.

Catillus cinereus est vas fusorium, ex cinerum de leui ligno elixatorum, & ab omnibus carbonibus, aliisq; spurcitiis defecatorum partibus duabus, nec non cinerum de ossibus medulla carentibus (ne tamen de porcis, quæ summum dispendium inferunt, desumta sint) optime tritorum parte vna, cum cereuisia bona, ad massam madefactis, & probe inuicē commixtis in suo mortariolo paratum. Cineribus siquidem madefactis hoc mortariolum impletur, & pistillum (vulgo monachus dictum) pulsibus tribus ligneo malleo factis in illud cuditur, ac tandem insperſis cribro setaceo cineribus, de capitibus vituli aut cornu cerui vnus atq; alter pulsus superadditur, atq; vt arefiat, eximitur. Fit & in maiori forma catillus cinereus, qui in angulo ferreo formatur.

Cathochites. Veluti Magnes ferrum, sagda lignum, pagates & succinum, paleas attrahunt & retinent: sic catochites carnes & manus retinet, innato gummi seu glutino lentissimo. Reperitur in agro Corsicano teste Solino in polyhist. c. 9. & Plin. l. 37. c. 10.

Caua, Tülcklein/ Grüblein.

Cauda follium vectis, Galgstertzel.

Cauda vulpis rubricundi, est minium e plumbo.

Cauernulæ venarum, Drüsen.

Cauerna, Rahtstube.

Cauernosum, Drüsig.

Caurus, Mittelwestnort.

Cautela in arte spagyrica, est, habitu comparata quædam industria, qua facilius obeunt suas operationes ac perficiunt artis huius Professores.

Cauterium, Kautir est instrumentum chirurgorum, quo aperiunt

riunt cutem & carnes exustionibus in putridis & vlceribus obnoxiis locis: Est etiam medicamentum simplex corrosiuum, quo cutis absq; dolore fricatur: Grenteisen oder Fickeisen / damit man die Hendt auffetzet vnd ein Blattern macht. Oder ein Corrosiu, auff die gesunde Haut ohn schmertzen.

Cauum lignorum coniunctorum, Gleiß,

Cardir, id est, Stannum.

Cedria, Gummi Cedri.

Cedue, Luft.

Celsa, musculus vitæ, pulsus per singulas partes corporis oberrans: Das Berg.

Cementare, Cementiren, stratificiren, id est, alternis res quasdam ponere.

Cementatio est gradatio per cementum.

Cementum autem est materia mineralis acuta & penetrans, cum qua strata metalla ad cementandum reuerberantur. Ea vel simplex est, vel mista: & forma pulueris vel pastæ.

Cementerium, Der Aludel.

Cenificatum, cinificatum, calcinatum, Was calciniret ist.

Ceniplam vel cenipotam est instrumentum, quo cranium in Epilepsia aperitur, Damit man die Hirnschalen öfnet.

Centrum oui, id est, vitellum oui.

Cepa porci, squilla, Meer Zwibel.

Cerdac, id est, Mercurius.

Cepini, Essig.

Ceratio (hanc Geber 1. summæ perfectionis, cap. 54.) definit esse mollificationem rei duræ, vel succi non fusibilis ad liquefactionem. Dicitur autem hic modus Ceratio, quod medicinam Philosophicam instar ceræ igni admotæ facile liquescenem reddat. Quando enim Philosophi argentum viuum in aurum aut argentum conuertere volunt, necesse

est, vt habeant medicinam fluentem, quæ subito (vt Gebri verbis vtar) ante fugam eius, in profundo illi adhæreat, ipsiq; per minima coniungatur, & illud inspissetur, atq; sua fixione in igni conseruet, quousq; adueniat illi maioris ignis tolerantia, eius humidatem consumentis, & conuertat illud per hoc artificium in momento in solificum & humificum verum, secundum illud, ad quod medicina fuerit præparata. Fit autem ceratio, quando corpus siccum & durum suo humore, reiterata frequenti imbibitione, perfunditur. Signum perfectæ cerationis nobis Arnoldus in 2. magni rosarii c. 27. describit, si videlicet super laminam ignitam medicina proiecta velocissime, sicut cera, sine fumo se resoluerit. Sed illam philosophis committo. Ceratio, Ist ein subtilierung / oder Subtilmachung der Theilen / auff daß jhr Tugendt vnnd Krafft außgegossen / vñ zerspreitet werde in die Cörper / vnd die Feuchtigkeit / die Nothwendig ist / in der Kunst / deß complements oder erfüllung. Vnd solche ceration geschicht nicht / dañ allein mit zertheilung / vnd spritzung / daß es werde wie ein Wachs / daß da anfahet schmeltzen / oder lind werden / an temperirter Wärme. Vnd mercke / daß solche ceration oder Wachsung gäntzlich von den jetzigen Meisteren erfunden ist worden.

Cerare, id est, corporare, vel miscere.

Cerebrum, Wasser.

Cerebrum arietis, Wasser von Eyer klar.

Cerebrum bouis, id est, tartarum combustum.

Cerober, id est, aqua.

Ceruiculæ spiritus est ossis de corde cerui.

Ceruſa, i. e. plumbi ærugo, Bleyweiß. Græce psimythimvel psimmytion, vel aphidegr: Venenũ est sumta intra corpus, vt docent Dioscor. & Nicander frigidum & siccum 2. grad. Est aũt fere omnib. nota ceruſſa, & in pharmacopoliis retinet nomẽ suum, Bleyweiß. Nã ex plumbo vel albo vel nigro fit puluis

vel, vt alii ẽt volunt, ærugo, ceruſſa. Sic n. definiunt, q̃ ceruſſa ſit ærugo, aut cinis plumbi. Si ex plũbo albo fit, Hiſpanica dicitur, & eſt candidiſſima. Hodie ẽt Venetiis & Norimbergæ fieri videmus. Olim laudatiſſima fuit, q̃ parabatur in Rhodo, Corintho & Lacedæmone. At quomodo fieri debet, docet idẽ Dioſcor. l. 5. c. 53. Addit & quomodo torreatur, donec ſimilis fiat ſandaracæ, q̃ deinde dicat' ſandix, a Germanis **röte zur Schminck**e/ſitq; ſpecies ſandarachæ factitiæ, **der Bergkröte**/vt vult Vitruuius. Porro & auripigmentum rubrum ſpeciem habet miniũ noſtrum. Vide Serap. lib. aggreg. c. Asreg. Ita vides Sandicem non tm̃ herbã eſſe, quemadmodũ quidã voluere. Et quidẽ Seruius ipſe ſuper illud Virgilii in Pollione:

Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos. Et Propert.

Illaq; plebeio vel ſit ſandicis amictu.

Forſitan iuxta Plin. l. 21. c. 15. vbi tamen ſcandix non ſandix legitur: & l. 35. c. 6. ſed ẽt ſandicem metallicũ eſſe vides, & quidem ceruſſam certo artificio torrefactam, ſimilem ſandarachæ: quam ceruſſam Plin. vocat adulterinam. l. 35. c. 6. Ceterum quomodo ceruſſa & lauetur, conſule eundem etiã Dioſcor. & de eius virib: ẽt Serapionẽ lib. Aggreg. c. Affidhegi: Auic. l. 2. c. Ceruſſa: Plin. l. 34. c. 18. & lib. 35. c. 6. Leuiſſima omnium ceruſſa ad candorem fœminarum etiam adhibetur. Vnde Ouid. de medicamine faciei inquit:

Nec cum ceruſſa, nec vitri ſpuma rubentis
Deſit, &c.

Ceraunia. Inter gemmas candicantes referantur hæ ſequentes. Aſteria primũ gemma a Plin. l. 37. c. 9. Eſt aũt aſteria, gemma, q̃ incluſam lucẽ pupillæ modo continet, ac transfundit cũ inclinatione, q̃ naſcitur in India & Carmania. Alia eſt aſtrios Cryſtallo ſimilis in India naſcens, & in Pallenes litoribus intus a centro ſtella, quaſi lucet fulgore Lunæ plenæ. Oppoſita aſtris fulgorem rapit ac regerit. Optima in Carmania naſcitur.

Huius ſpecies, quæ deterior eſt, a nonnullis dicitur ceraunias: peſſima eſt, quæ ſimilis lumini lucernarum. Eſt & alia aſtroitis ſimilis piſcium oculis. Radiat candore vt ſol. Eſt & inter candidas, quæ ceraunia vocatur, rapiens fulgorem ſiderum: & ipſa eſt cryſtallina ſplendoris cœrulei, in Carmania naſcens. Zenothemis teſte Plinio, loco citato, albam eſſe dicit, ſed intus ſtellam habere concurſantem. Sotacus & alias ſpecies Ceraunię addit, ſcilicet nigras, rubentesq; & non aliubi reperiri, quam in loco fulmine icto. Hæ ceraunię lapides ſunt, quos Germani vocant, **Donnerſtein**. Cadunt de nubibus cum tonitruo. Reperiuntur in Grania, item in Hiſpania candenti colore, vt ferme ignis.

Inueniuntur etiam hinc inde in Germania, præcipue ad flumina vt Albim, vbi Ceraunias gemmas cryſtallo ſimiles infecto colore cœruleo inueni re contingit, diuerſæ formæ, nonnunquam ſicuti clauas, nonnunquam tanquam pyramidem, vt repræſentarent caput Zuccarinum, vt vocant, **Ein Zuckerhut**.

Integras tamen nunquam inuenire licet, forſitan propter vim fluminis, qua excutiuntur nubibus, & reſultationem in terram. Harum vim eſſe prædicant, prouocare dulces ſomnos, & valere contra fulmina, item facere ad prælia & cauſſas vincendas. Vide & Solinum cap. 23. de Ceraunijs.

Chambar, **Gifft/ iſt die Früchte oder** Magneſia. Turba fol. 66. **ſagt/ es ſeye der weiſſe Stein/ vnd** fol. 92. **nennets** auripigmentũ Zendrio, abſemech, chalul: **Wañ es aber weiß wird: ohn ſchaden/ dann heiſt es** plumbum, exobmich, magneſia, martech, æs album.

Chacef, teſta figuli.

Chalcos, **Schwefelwaſſer**.

Chalci-

Chalcitis. Marcelli Virgili translatio speciem pro genere ponit, cum inquit. lib. 5. cap. 65.

Chalcitis lapis est, vnde æs coquitur. Nam hoc vocabulo generali multæ intelliguntur & significantur res & species. Et vna est lapis chalcitis, id est, lapis ærarius, id est, Marchasita, seu ipsa pyrites, vnde æs coquitur: quem Macer & Mesue lapidem Stellatum dicunt: vt de pyrite dictum.

Altera est significatio chalcitis, quod significet chalcitin, trichitin, id est, alumen capillare, & ærarium, quod in pyrite concrescit. Hinc chalcitis aliquoties alumen dicitur concretum, schiston. Alias vide Plinium lib. 35. cap. 15. Et hinc Arabes aliquoties simul mentionem faciunt colcotar, id est, huius chalcitidis, de qua hic agimus: & chalcitidis, id est, aluminis, vt legitur apud Serapionem & Mesuam, qui in trochiscis de croco, ni fallor, ponit colcotar, id est, chalcitin, de qua hic agimus, & chalcitin, id est, alumen schiston. Sic Dioscorides chalcitin, id est, alumen aduri dicit more chalcitidis, de qua nos hic agimus.

Vltima & propria est chalcitidis significatio.

Hæc illa ipsa chalcitis, de qua hoc loco loquimur, quæ est species chalcanthi, id est, floris quasi æris, atramenti scilicet sutorii, id est, nitidi. Estq; medium inter vitriolum & inter marchasitam, id est, pyritem. Hæc vero chalcitis species chalcanti duplex est, scilicet, natiua & factitia.

Natiua, quæ rursus duplex est, Cypria scilicet & Babylonica. Cypria, quæ æris ruborem habet: vnde & nomen accepit, vt Plin. docet lib. 37. cap. 11. Hanc describit Dioscorides loco citato, quod sit similis æri, friabilis, nec lapidosa, nec inueterata, intercursantibus oblongis venis splendentibus. Ita hæc potius deberet dici lapis stellatus, quam marchasita. Et hoc est zeg, id est, atramentum citrinum coloris ci-

trini, vel æris, & est colcotari vel zegi. Vnde Arabes dicunt, quod quarta species fiat Asuria, atramentũ rubeum. Sed hoc colcotar atramentum citrinum, proprie vitriolum est rubeũ, rot Vitriol, & non sory: licet Arabes solum vitriolum rubeum Sory vocant: Verum facilis est lapsus. Nam chalcitis vitriolum rubrum fit sory. Verum chalcitin hanc in argentariis fodinis ego (vt prius etiam dictum) nunquam inueni: in ærariis tamen reperitur & Goslariæ. Hanc natiuam chalcitin & Plinius describit l. 34. c. 12. Quod scil. cõtineat in se tria genera: scil. æris, misyos, & soryos, & habere æris venas oblongas: & quod optima sit, quæ coloris mellei, gracili venarum discursu friabilis, nec lapidosa, recens, quoniam inueterata fit Sory. Quomodo vero idem Plin. chalcitin discernat a Cadmia, ipse videre poteris: deinde quam Cadmiam, quam chalcitin intelligat, vnde æs coquatur, nempe marchasitam, i. e. pyriten, & Cadmiam natiuam, i. e. Cobald. nostrũ. Vtraque vero chalcitis iã est ignota vulgo, imo ipsis pharmacopoliis. Dioscor. & idem Plin. natiuæ vim esse testantur, abstergere, excalfacere, & crustas vlcerib. obducere. Præterea docet, quomodo cum melle & ipsum chalcanthum debet aduri, & in quem vsum. Postremo, quomodo & inde fiat medicamentum phoricon, quod leprę succurrit, & hodie non conficitur: cui eadem vis cũ chalcitide, quã Paul. cal. & sic. dicit 3. grad. Babylonica, de qua Serapio agit, vide zeg, quæ dura & fracta interius albas habet maculas. Factitia, quæ fit ex chalcantho veteri, quod in filamenta transit.

Chalcitis aliis. 1. Chal. dura. Dicitur aũt hoc nomine propter æruginem, quæ eius color verus & natiuus, Hart rot atrament. 2. Friabilis, Milchrot atrament. 3. Dura, in qua misy, rot atrament, darinn gelb atrament. 4. Dura, in qua sory, rot/darinn schwartz atrament. Dura cum pyrite mixta, das fissig ist. 6. Cypria, rot atrament auß Cypern. Chal-

Chalcute, æs vstum.

Chalcopyrites, ist Bley/ sagt Synesius.

Chalchos, id est, æs.

Chalchitor ist marcasith.

Chambelech, ist Elixir.

Chaomantia, est ars, qua præsagium sumitur ex aere. Wenn sich die astra der Lufft eröffnen vnd sehen lassen/ daß man durch die Lufft etwas sihet/ vnd prophezeiet.

Chaos præter omnium rerum confusionem, congeriem & informem materiam Theophrasto est aer: Sumitur & pro Iliaste vel Iliastro. Ein grobe vermischte Materien. Item Lufft vnd Iliaster.

Charatra, Wasserriß.

Cheizi Paracelsicum absolute positum, si de mineralibus sermo sit, argentum viuum denotat: Si vero de vegetabilibus flores vegetabiles. Cum per adiectionem reperitur, vt flos Cheiri, ex argento significat album elixir, vel eius quintã essentiam, vt flos anthos, auri rubeum elixir. Alii aurum potabile esse volunt: alii Antimonium.

Chelæ, Scheren.

Chelidonia, ist Gold.

Chanchedest, Stahl.

Chelidonius lapis vel gemma chelidonia reperitur in ventriculis hirundinum, captis pullis hirũdinum, crescente Luna, vt vult Dioscor. lib. 2. cap. 47. scilicet his, qui primo partu exclusi sunt, dissectis illorum ventriculis reperiuntur duo lapilli magnitudine, vt ipse vidi, seminis lini & eiusdẽ formæ: vnus niger, alter ruffus apparet: vel, vt vult Dioscorides, vnus colore varius, alter purus: vel, vt Plinius docet lib. 37. c. 10. colore hirundinum alia parte purpureæ, nigris maculis interpellantibus.

Ego nigros & ruffos tales vidi lapillos. Ruffus seu purpureus valere dicitur contra insaniam, epilepsiam: dicitur & conciliare gratiam. Niger sedat iras & facit contra febres, malos humores, conducit oculis: reliqua magica omitto.

Chelonitis. Plin. lib. 37. cap. 10. mentionem quoq; facit gemmæ chelonitidis, quæ sit similis testudinibus. In veteri Marchia ad ostium Tangræ, qua Tangra flumen confluit Albi, vbi quondam sedes regia fuit Caroli quarti, ad Albim infra oppidum prope villam, quæ a Carolo condita, & eius nomen habet, & nunc crasse dicitur Calpu, cum Caroli Gepew propie dici deberet, vbi est scaturigo cuiusdam fontis irruētis in Albim, locus est amœnissimus & fœcundus variis gemmis. In illo quoq; loco chelonitis gemma est inuenta, variarum tamen specierum. Primum illic inuenta est chelonitis, quæ forma omnino repræsentabat cochleas marinas, Wie ein Jacobs Muschel. Nonnunquam chelonitis perfecta & sola illa, nonnunquam vix incoata, nonnunquam perfecta: sic tamen, vt pro parte alteri lapidi adhæreret: interdum duo vel tres perfectæ vel imperfectæ vna erant: interdum magnæ magnitudine fabæ: interdum adeo paruæ, vt ferme visum fugerent: interdum fuluæ candidæ, nitentes in morem onychis: interdum nigræ lineis egregiis cochleæ marinæ in modum expressis. Est & chelonitis alia forma, nempe oblongam referens aquaticam concham tornatilem, quæ hinc inde reperitur ad flumina, vt ad Albim. Videntur & hæ chelonitides habere vim ostracitis. Plinius etiam ni fallor speciem chelonitidis describit esse aureis guttis. Reperitur chelonitis candicans veluti onyx, guttulis quibusdam. Alias chelonitidem volunt reperiri in cordè testudinis. Sed Plinius cheloniam illam vocat, & esse oculum dicit Indicæ testudinis.

Chemia,

Chemia. Etliche der Sprachkündig sagen / Chemia sey vnnd heisse ein schmeltz vnd giesse Kunst / ein scheidkunst / vnd das Ali, sey ein particula emphatica & completiua gleich / wie das Wort Manach, heisset zehlen / so spricht man Almanach / darin das gantze Jahr / vnd alle Tag gezehlet / vnd viel anders mehr gerechnet wirdt. Etliche wöllens von dem Griechischen herführen / daß soll heissen Archimia vel Archodunia sophia & sapientia principalis, wie es auch die höchste vnd wunderlichste Geheimniß in sich hat / vnnd den Preiß vor allen andern Künsten leichtlich wirdt behalten. Theophrastus in lib. naturæ sagt / man hab es vorzeiten genennt Vsopus vnnd Vsopaica, ist ein schmeltz vnd gieß Kunst / deren die Welt gar nit entberen kan / alß daher alle Güter vnnd Reichthumb kompt / Artzney-Kunst / Handwerck vnd Handthierung / wirdt auch Spagyrica genennt / ein scheid Kunst / da man lernet erkennen aller mineren Art vnd Eigenschafften / principia causſas effectus, wie sie wachsen / gereiniget / gebessert / verendert / verderbet / vermischet / vereiniget / auch gemehret vnd gemindert werden. Die gemeine definitio lautet also: Chemia est ars separandi, ex quolibet mixto essentias, concinnandique magisteria artificum. Docet id auferre, quod gradum diminuit, detinet & impedit. Docet falsum a legitimo separare, & ad perfectionem res adducere. Theophrastus lib. 3. parag. sagt: Der dritte Grund der Artzney / ist die alchemia, die Natur gibt nichts an Tag / daß auff sein Statt vollendt sey: sondern der Mensch muß vollenden / die vollendung heist Alchemia. Dann ein Alchemist, ist ein Beck / in dem er Brodt backet: Der Rebmann / in dem so er Wein kältert: Der Weber / in dem so er Tuch machet. Also was auß der Natur wächset dem Menschen zu Nutz / derselbig der es dahin bringet / dahin es verordnet wirdt / von der Natur / der ist ein Alchemist, wie grob vnd vngeschickt were der / der ein

vnbereite Schaffhaut anhencket für ein Beltz / also ist auch ein Artz ohne die Alchimy. Parte 5. fol. 179. schreibet er also: Alchymia ist ein Kunst / die da lehret die astra zubesondern von den Cörpern / auff daß die astra nachfolgendt dem Gestirn vnd Firmament gehorsam sein / zu dirigiren. Dañ dirigiren ist nit in den Cörpern / sondern in dem Firmament. Darauß nun folget / daß alles / was das Hirn isset / dasselbige würdt im durch den Lauff Lunæ zugesprochen / was das Miltz isset / zeucht der Saturn° dahin / was das Hertz isset / die Sonne Also seindt die eussern firmament die directores, der innern. Melissa wirdt lang nicht der Mutter dienen / wo sie Venus nicht dahin führet. Ducit autem facilius cocta & præparata, quam cruda & imperfecta. Quidam deriuant a χύω fundere. Cur vero, quia corpora omnia liquat, vt constat ex dictis. Quidam dicunt mutatum esse ex Archimia vel Archodumia, cum sit ars principalissima.

Christi pabulum, id est, vrina virginis.

Chroma, id est, color. Chrysocalcos, i. e. aurichalcum.

Chrysocolla, terra viridis: Græcis & Latinis est chrysocolla, quasi gluten auri, a German. dicitur, Steingrün / Schiffergrün / Bergkgrün. Estque duplex, natiua & factitia. De natiua Dioscorides agit l. 5. c. 54. Et primas tribuit Armeniacæ, secundas Macedonicæ, tertias Cypriæ. Sunt & apud nos excellentes, Dacica & nostra Germanica mille locis. Gignitur vero in fodinis aurariis & ærariis, hactenus incognita nostris medicis. Effoditur iam in Vngaria, Burgundia, Goldtbergæ in Silesia, & hinc aurum conflatur. Hunc natiuum quidam boracem vocant: non autem est lapis borax de buffonibus. Et possit dici chrysocolla viride scissile, sicuti ærugo æris viride rasile dicitur. Estq; quasi species nitri. Plin. l. 33. c. 5. definit chrysocollam natiuam humorem esse in puteis, per venam auri defluentem, crassescente limo, rigoribus hybernis, vsq; in duri-

tiem pumicis, laudatiorem in ærariis metallis, proximã in argentariis, tertiã aurariã, quartã plumbariã. In suũa Chrysocollam venam putrem dicit. Porro & factitiæ id nomen tribuit cũ Gal. & in asperã, mediam & herbaceã attritã & luteã, quæ nullius sit momenti, diuidit. Sed Dioscor. factitiã enumerat inter ærugines simpliciter æris, qua vtunt aurarii, & olim vtebantur medici. Et fit hæc natiua ex vrina infantiũ: Et hæc ẽt tincar & borax dicitur. Ita vides q̃ cognata sint hæc metalla, ærugo æris natiua, q̃ dicit viride æris rasile. Et chrysocolla, q̃ sciſſile æris viride est. Itẽ metallica illa, vt ærugines æris factitiæ, & chrysocolla factitia, q̃ est aurifabrorũ ærugo rasilis. Sic æruginũ æris natiuarũ, i.e. viridis æris rasilis, specieb. itẽ chrysocollæ, i.e. viridis æris sciſſilis specieb. cognatæ species etiam sunt vitriola ipsa. Chrysocolla natiua habet vim discutiẽdi & exedendi. Plin. & l. 35. c. 6. chrysocollã inter colores enumerat. Item lib. 37. c. 10. Chrysocollæ alterius speciei meminit, vbi formicæ aurum eruant, quæ tu ipse legere poteris. Sic vides & Chrysocollæ factitiæ & natiuæ certas esse species. Conflatur vero ex natiua chrysocolla & cœtuleo optimũ aurum. Nota & q, in lapide illo, vbi terra viridis, i.e. νίτρον, insint. Tertium quiddã candidum, scintillarum modo lucet, quod vocant micam, & felium argentum metallici, a German. **Glymmer oder Katzensilber**. Habet quidem colorem argenti, sed argentum non est. Felium autem argentum dicitur, a similitudine forsitan, quod eorum oculi noctu lucent, tali modo. Si vero acute consideres, minime consumitur, sed tantum purgatur (vt obseruaui aliquoties) licet sit res nullius momenti, & alium colorem assumit, & procul dubio species est amianthi: vt de amiantho supra. Natura his coloribus in intimis terræ se oblectare voluit. Ceterum de chrysocolla vide Serap. l. aggr. c. Tincar, qui & natiuã chrysocollã

in ripis maris inueniri dicit,& esse ex speciebus salis cal.& sic. 4. grad. Porro quis sit eius vsus in medelis,& quomodo lauari debet, consule l.c. Dioscorid. Est & chrysocolla venenata plus dosi iusta accepta. Dicitur quoque azot, Rebis, aqua sulphuris, vinum aninæum, Flos, Seel/Geist. Est vero varia. 1. Chrysocolla natiua pura in monte Carpatho collecta, rein Bergkgrün. 2. Natiua Snebergensis in Misnia in lapide metallico ærario, Bergkgrün in einem Kupffer Ertz. 3. Natiua ex alpibus Rhæticis cum molochite striatim posita. Ein Schwartzisch Bergkgrün/ mit einem Malachit schricht weise vermenget. 4. In lapide fissili Islebiano, Ein Bergkgrün in Eißlebischen Schifer. 5. Herbacea, quæ post tincturam appellatur lingua vernacula, Schifergrün. 6. Factitia, gemacht Bergkgrün.

Chrysos vel Chrysion, id est, aurum.

Chrysolithum gemmam vna cum hyachintho mittit Æthiopia, &c. aureo colore translucentem: Vnde & nomen habet teste Plin. l. 33. c. 9. & 12. Solin. in Polyhist. eandem cap. 33. Chrysolampin vocare videtur, quam Plin. eod. lib. c. 10. in Æthiopia nasci dicit, pallidi coloris die & noctu ignei. Sic Albertus chrysolithum aurei coloris gemmam horis matutinis dicit pulcerrimam apparere: in aliis horis non adeo formosam, & sibi dissimilem corrumpiq; eam & fugari ab igne. quia ab illo inflammetur. Facit autem idem eius species esse marchasitam auream, quam vocat & alium lapidem coloris cœrulei & rubei.

Vis Chrysolithi est bonos excitare spiritus melancholiæ aduersari, lemuribus nocturnis, curare scabiem & vlcera, mitigare calorem febris. Ouid. 2. metam. ex chrysolitho fingit currum Solis pulcerrime factum cum inquit:

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ

Curuæ

Curuatura rotæ, Radiorum argenteus ordo,
Per iuga chrysolithi, posita q; ex ordine gemmæ,
Clara repercussa reddebant lumina Phœbo.

Significat quoq; arsenicum, lapidem Achesium.

Chymia ἀπὸ τοῦ χέω fundo. Vnde χυμὸς succus & chymia ars succum faciens, seu res solidas in succum resoluens. Sed per Synecdochen partis difficilioris κατ' ἐξοχὴν sub solutione etiam coagulatio a chymicis antiquis subintelligitur: Vnde peruulgatum illud solue & coagula. Suidas & Cedrenus χημεῖαν nuncuparunt.

Arabes præstantiam eius notantes articulum Al, atq; illam Alchymiam veluti Cœlius Rhodiginus Archimiam quas ἀρχὴν χημεῖαν cognominarunt. Dicitur etiam spagyrica ἀπὸ τοῦ σπᾶν & ἀγείρειν ab extrahendo & cogendo: nec non separatoria, vt & vsopaica a lauando, sequestrando ac depurando. Est itaque ars chymia, ars physica separandi purum ab impuro ad conficiendum medicamenta tam corporibus humanis persanandis, quam metallicis ad summam perfectionem perducendis, accommodata.

Chymus, id est, massa. Item fœx.

Cianum, Rasurstein.

Cibatio, id est, corporatio.

Cibur vel chybur est sulphur.

Cicatrisans, Was Blattern brennet.

Cicinum oleum, Rhaphanticum.

Cinnabaris. Maximum est dubium apud Medicos quid sit Cinnabaris, quia nomen hoc. Cinnabaris multis & diuersis tribuitur rebus ab auctoribus. Verum vt eo melius intelligas quid vera, quid similitudinis, quid factitia sit cinnabaris, obserua hanc diuisionem sequentem.

Cinnabaris vel cinnabari duplex est

Verum, de quo in hoc præsenti agemus. Verum ergo Cinnabarim veteres dixere sanguinẽ Draconis, & adhuc nomẽ retinet. Est queiterum duplex: scilicet, Metallicũ, de quo in sequenti agemus.

1. Rubeum, vt Sandaraca & miniũ, suntque glebæ non magnæ. Vtuntur Venetiis illis pictores, quia sanguinem colore imitantur: & vtuntur illis etiam Medici ad antidota.

2. Atrum, in globi figura formatum adfertur, compressi tamen & non assurgentis, quod est adulterinum. Cuius rei indicium est nimius lentor. Videntur enim quædã admixta gummi, veræ cinnabaris particulæ, quas licet conspici, idq; Medicamentarii pro vero vendunt.

Vera autem Cinnabaris, quid sit, variæ sunt sententiæ. Plin. l. 33. c. 7. vocat Indiacum cinnabarim, differentiæ caussa: & dicit esse saniem draconis illisi, elephantorum morientiũ ponderе, permixto vtriusq; animalis sanguine: cui assentitur Solin. Leonicen. vero quiddã metallicum esse censet, cũ Dioscor. inter metalla id recenset, Arabes succũ esse volunt. Serapio Sideritidis Achilleæ. Verum Dioscor. econtra, cum diligenter illam herbam describit, talis succi non facit mentionem. Eo tamen in horum sententiam, qui cinnabarim succum seu lacrymã alicuius herbæ seu arboris potius esse volunt, quod

etiam

etiam ipse gustus & sapor indicat. Ferunt arborem esse in Libya & finitimis regionib. proceram, ex qua sanguis ille Draconis manat: perinde atq; in Rhetis e larice, & apud nos e nostra picea, & abiete tempore veris manat resina, quam medicamentarii etiam Itali pro terebinthi resina vendunt, cum vera Terebinthina mastichæ Chiæ colore dicitur esse similis. Sic Platearius quoq; sentit sanguinem Draconis esse arboris seu herbæ succum in India, aut Persia.

Cinnabaris metallicus. Metallicum est alterum cinnabari, & dicitur nulton vel etiam minium, & Græcis vocatur cinnabaris. Est duplex metallicum, scil. minium factitium & natiuũ. Natiuum a Germ. Bergk Zinnober / quod resolutum fit argentum viuum & sulphur: alias minium natiuũ dicitur, estq; rubri coloris, vt sandaracha. Inuenitur in metallis argẽtariis, vt Plin. scribit. Cordus indicauit, quod hoc natiuũ minium reperiatur etiam ad Rhenum, Eberborgi: sicuti Schonbachi inuenitur magna copia. In fodinis Misnensibus habemus venam eius, Queckſilber Ertz / quæ tanti pretii quondam fuit apud Romanos, vt scribit Plinius lib. 33. cap. 7. Vnde & Virgilius dicit decima Eclog.

Pana miniog; rubentem.

Et Plin. nunc venam minii, nunc miniũ lapidem ẽt appellat. Et vt videmus generi lapidis fissilis ita adhæret, vt innatũ videatur. Sic n. inquit Plin. l. 33. c. 6. Et est lapis in iis venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur. Vitruuius anthracẽ scribit dici hoc minium natiuum, das Queckſilber Ertz / nam prunæ vena similis est. Verba ipsius Vitruuii hæc sunt: Ingrediar nũc minii rationes explicare: id aũt agris Ephesiorũ Cilbianis primũ memoratur esse inuentũ: cuius & res & ratio satis magnas habet admirationes. Fodit n. gleba, q̃ anthrax dicitur, antequã tractationib. ad miniũ perueniat,

venavti ferreo magis subruffo colore habens circa se rubrum puluerem. Cum id foditur ex plagis ferramentorum, crebras emittit lacrymas argenti viui, quæ a fossoribus statim colliguntur. Hæc Vitruuius. Verum nota, quod Græci multas res ob coloris similitudinem vocarunt anthracas, vt sunt:

1. Vena minii vt declarant hic verba ipsius Vitruuii.
2. Hæmatites gemma iuxta Plinium lib. 36. cap. 20. de qua supra.
3. Gemma illa nobilissima, quam Plinius hinc vocat Carbunculum, in fallor lib. 37. cap. 7.
4. Terræ genus, cuius scriptores rei rusticæ mentionẽ fecerunt, credo esse illam terram quam Saxones nonnullis locis effodiunt, in sole siccant, & pro ligno vtuntur: illa deinde ad fouendum ignem & proculdubio est species bituminis. Saxones vocant thorff. Estq; bitumen calore Solis exiccatum extra terram mater proculdubio carbonis lapidei, qui est bitumen induratum calore intra terram, vocant autem thorff, forsan quia torrefit Sole.
5. Est id quod Theophrastus describit cum inquit: Quos autem mox carbones vocant in eorum numero, quæ propter vsum effodiuntur, habendi terreni sunt. Exuruntur autem, & igni accenduntur quemadmodum carbones. Apud nos genus quoddam reperitur, sic terræ calore coctum, vt atrum ac leue sit perinde ac carbo, Attamen pingue, quo fabri vtuntur; a Germ. **Steinkolen** / quasi λιθάνθρακες dicitur. Theophrastus dicit κώδας, quia leues sunt, vt aquæ innatent, quod videtur terræ esse excoctæ & raræ. In agro Leodiensi effodiuntur graues, quæ dicerentur λιθώδες. De his Plinius nihil habet. Græci autem tam prunas quam carbones ἄνθρακας **Kolen sie sind geläschet vnd schwartz oder glüende vnd rot/also sind die ersten.**

2. Spe-

2. ſpecies ἀνθρακας, wie glüende Kolen / vnnd die letzten zwo/wie die ſchwartzen gelöſchten Kolen. Ceterũ nota, quod & Theophraſtus verum illud minium non ἀμμίον, ſed Cinnabarin ob coloris ſimilitudinem nominat, vt & alii Græci: non quod ſit vere cinnabaris, id quod noſter Dioſcorid. & Plin. ll. citatis etiam volunt. Poſtremo cum minium natiuum vt ſandaraca rubet, nota illorum differentiam. Ex minio ſæpe iam elaborato ſiue rudi conficitur argentum viuum, vt dictum eſt, quod e ſandaraca minime fieri poteſt: Imo dum lauatur vena minii, vt poſtea teratur, pars ipſius in argẽtum viuum mutatur, idque rurſus ſiccatum & contritum redit ad ſuum colorem. Sicuti autem dicimus milton vel minium natiuum & factitium: ita etiam a gente vel vſu dicitur μίλτος σινοπικὴ, rubrica ſinopica: μίλτος πλινθικὴ rubrica fabrilis: Sic λημνία γῆ vel λημνία μίλτος. Factitium, quod cõficitur ex argento viuo & ſulphure, a Chymiſtis: a German. dicitur, Zinnober/a latin. Eſtq; hoc noſtrũ factitiũ Cinnabari vulgare. Eſt & aliud miniũ adulterinum, quam illud, quod cinnabarim vocant, ſcilicet, quod hodie ſolum minii nomen retinet, & conficitur ex plumbo. Eſt & tertium genus adulterinum in argentariis & plumbariis metallis, exuſto lapide quodam in venis reperto: De quo Plin. ſcripſit l. 33. c. 7. Quomodo vero conficiatur minium, Plin. ex Theophraſto videtur tranſcripſiſſe.

Cinefactio eſt, qua fiunt cineres. Itaque licet nonnunquam & fuligo metallica, & Alcali nominentur cineres, proprie tamẽ crematilibus ſeu inflammatilibus competit. Horum enim combuſtorum reliquiæ ſunt cineres proprie. Adminiſtratio eius eſt duplex: occluſa & aperta.

Cinis, Der vnreine Cörper. Wann der Mercurius die luminaria tödtet/ſo bleibt ein köſtliche Aſchen/vnd heiſſet calcinatio, cribratio, die Aſchen iſt ein weiſſer puluis.

V

Cinis hederæ, id est, Cinis clauellatus.

Cinis clauellatus, id est, Alkali.

Cinis ex cinere, ist Saltz/aqua extracta, die Aschen ist fix/darinnen cinis cineris est: wirdt genennet congelatum coagulans, dann es coagulirt das Wasser zur Erden. Es heist auch fermentum fermenti, das ist/es fermentirt das Gold/ alß Rosinus sage.

Senior fol. 40. die gereinigte Aschen wirdt drusen: dann wir dörffen jhr nicht mehr/ vnnd heisset Kalck/Glaß/Silberglett/ rein Wasser/Aschen/ dieweils von dem fenstern gesaubert ist: dann die vnartige Irrdischheit wirdt weg gethan/vnd das sindt jhre Blätter vnd Blumen/nemblich der Geist vnd Seel.

Cinis sarmentitius a Germanis dicitur, Rebenasch/Weinrebenasch. Estque cinis ille non tantum vtilis medicis, Chirurgis, sed & Chymistis. Plinius & Dioscorides eius non vulgares numerant vires. Continet vim salis, at leniorem. Corrodit excrescentias carnis. Virtus autem eius diuersificatur secundum combustæ materiæ differentiam & qualitatem. Vide Serap.l.aggreg.c.mamad.Gal.8.Simplic.

Cinificatum, id est, calcinatum.

Cineris vena, Asche.

Cinericium. Ist ein Goldtschmidts Scherb/ darinn das Gold oder Silber außgebrennt wirdt.

Cineritium est cimentum auri vel argenti, a nonnullis regale vocatur.

Cimentare. In Cæments Weiß zusammen machen.

Circius. West Nort.

Circulatio est liquoris puri per circularem solutionem & coagulationem in Pelicano, agente calore exaltatio. Liquidarum n. rerum, quæ attenuari seu resolui in aerem, indeq; viciſſim in liquorem redire possunt, est tantũ: & sequitur potiſſi-

potissimum extractiones, quib. fiunt essentiæ. Itaq; & rectificationis officio non raro fungitur, cum per eã non tenuiores duntaxat euadant liquores, sed & puriores, efficaciores, magisq; perspicui. Concurrunt in eius administratione operationes plures, veluti digestio (vnde interdum digestio in pelicano, & circulatio, sunt pro eodem) sublimatio, destillatioq; vicaria. V.g. Multum operæ & studii in vera spiritus vini extractione impenditur, vt ille sine omni phlegmate haberi possit. Quotiescunq; n. eleuatus fuerit, semp aliq.d phlegmatis secũ ducit. Proinde circulationis modũ huius exẽplo demõstrabimus. Sumit᷑ vinũ generosissimũ, q, ad manũ esse põt, illudq; in capaci circulatorio fundit᷑, sigillatoq; orificio in balneo maris ad 14. dies ponit᷑, vt cõtinue aqua ferueat. Postea eximitur & in phialã funditur, calidũq; hyemis tempore in frigida niuali aqua, apposito & agglutinato alẽbico, cũ receptaculo, ęstate aũt in cella, vasi cõchas glaciales cõtinenti imponit᷑, & spiritus purus atq; ab omni phlegmate liber alẽbicũ transcẽdet, & in receptaculũ dilabetur. Quãdo nihil amplius ascẽdit, receptaculũ amouetur, phialaq; eximitur cũ vino, q, nullũ verũ spiritũ, sed tm̃ vinũ adustũ (vt vocat Theophrast.) cõtinet. Spiritus hic vini adhuc in circulatorio positus, tãdiu rotatur, donec amplius de vitro in vitrũ fundi nequit, sed per destillationem seu humidã eleuationem promouendus est. Quando aũt materia, in q̃ agere debet, receptaculo imponitur, facile illam amplectitur, & fugam relinquit.

Circulatoriũ, est vas vitreũ, vbi infusus liquor ascendendo & descendẽdo quasi in circulo rotatur. Vsus eius in subtiliationib. & circulationib. positus est. Varia huius generis vasa a variis ingeniis sunt excogitata, ex quorũ numero duo dũtaxat magni momẽti & vsus nobis placent. Pelecan⁹ nimirũ & Diota.

Circulus est instrumentum rotundum vitris abscindendis ex

ferro factum. Perfringuntur autem hoc modo. Circulus candefactus vitro apponitur, illudq; tamdiu stringit, donec feruefiat & incalescat, cumq; adhuc feruet, frigida gutta immissa, aut frigidi halitus affluxu dissilit atque dirumpitur.

Cisia birota, **Schleiffkarren.**

Cissum, cui est cista crassis viminibus contexta, **Meßkübel.**

Cist vel kist, vini est capacitas duarum vini mensurarum, circiter libras 4. vel sesquimensuræ, **anderhalb Maß.**

Citrinatio, **ist die Aufferstehung**/resuscitatio.

Citrinulorum, pharmacum ex colchotare, id est, vitriolum calcinatum, & in alkali suum reductum, **Vitriol Saltz.** Comparatione facta ad crystallum ob transparentiam eiusmodi salis pallidam diaphano crystallo persimilis.

Citrinulus est crystallus pallidus, **bleicher Crystall.**

Citrinula, est flammula, herba Paracelſ. familiaris.

Clareta, albumen ouorum, oui albor, leucon oui, leucoma, **Eyerklar/das Weiß im Ey.**

Clarum, quod fit e crystallo, **das auß dem Crystall gemacht wirdt.**

Claui cornuti, **Balgnägel.**

Clepsydria est subductio liquoris per vasis solidi subtus perforati oculum. Ea res olim fiebat in horariis machinis. Vnde nomen habet, quanquam non aqua tantum subducatur, sed & oleum & fusiones mineralium. Oculum autem metallurgi istud in sua fornace foramen, per quod hinc subducitur. Vnde hoc appositum vocabulum est, quanquam etiam in eius locum tubuli, epistomiola, crenæ, canales, &c. inueniant.

Variat administratio, vt & in aliis.

Clissus est virtus rerũ occulta, vadens & rediens, vnde primum exiuit, vt virtus radicis, primum in caulem transit, & reliqua, quæ

quæ surgunt ex eis, tandem in eas reuertitur, per autumnum ibidem delitescens, per hyemem, vsq; ad ver & æstatem: **Ein heimlich schweiffende Krafft / die offt wider zu seinem Anfang gelanget / alß die Krafft der Wurtzel / streckt sich erstlich in Sproslein / darnach in Blätter / Blust vnd Samen / vnnd folgendt wurtzelt es wider.**

Climia Ereps, id est, Cathimia auripigmenti, **Es hat auch ein glantzende Farb oder** azarii, **vñ ist gleich der** Cathmia **deß Silbers / oder** Cathimia. **Einfach allein für sich selber genommen / bedeut** cretam argenti, id est, **Silber Kreiden.**

Clyssus, est species composita, ex eiusdem rei speciebus variis, seorsim elaboratis. Itaq; clyssus totam rei essentiam complecti potest, quandoquidem abiectis impuritatibus & fecibus, quicquid in ea est essentiale, ad vnum redigitur cõpositum. Vel, est extractio subtilitatis omnium plantæ partium in vnum esse commune coiens: Et duobus modis vniri potest, siue, vt omnes e diuersis partibus extractæ essentiæ coniungantur, incorporenturque: Siue, vt oleum, in vna sit cucurbita, in altera sal, in tertia liquor, atque ita vnico alembico subiectæ destillentur per communem canalem, sicq; vniantur. Sed non ita facile hoc succedet. Non enim pariter scandunt aquæ & sales. Itaque in diuersis oleis & aquis id fieri possit.

Coadunatio est elaboratio, qua vniuntur disgregata. Appellatur noñunquam speciei excellentioris nomine Coagulatio. Vnde exstitit illud philosophorum dogma, quod Chymicũ artificium in solutione & coagulatione consistat, quo tamen respicitur ad lapidis mysterium potius. Ita coadunatio est solutionis reductio in his, in quibus fieri potest. Eius species sunt duæ: Compositio & Coagulatio.

Coagulatio est rerum eiusdem naturæ e consistentia tenui flui-

daq; ad solidam coactio. Itaq;, quæ resolutione aquea, aerea, ignea sunt attenuata, per hanc in corpus homogeneũ reducuntur. Et sic coagulatio comitatur multas operas, veluti diuaporationem, exaltationẽ, sublimationẽ, destillationẽ, &c. Fit duob. modis: Segregatione & Comprehensione. Estq; vel frigida vel calida.

Coagulatio frigida, est, quando res in calido resolutæ, in frigido coagulantur.

Coagulatio calida, est, quando calore conueniente, res dissolutæ coagulantur.

Coagulatio per segregationem est, cum quibusdam segregatis reliquum concrescit. Itaq; & concretio σύμπηξις appellari principaliter poterat. Peragitur calore, quo diuaporat seu exhalat paulatim humor, qui erat caussa fluoris.

Coagulum. Lip/Geypß/wirdt auß der Milch/vnd macht/daß die Milch zusammen rinnet: ist auch ferment. Mercurius ist die Milch/Mercurius noster ist die Lip mit seinem sulphure Maria prophetissa nennet coagulum coagulans den sulphur phil. die Seel der primæ materiæ vnd aurum nostrũ, Denn dasselb sulphur coagulirt Mercuriũ, Esch auß Eschen/das ist/die terra heisset auch fermẽtũ fermẽti, dieweils den spiritũ coagulirt.

Coagulum specificum est essentia materialis terrea, concreta in consistentiam siccam per coagulationem.

Coagulum, id est, Mercurius.

Coagulatio per comprehensionem est, cum totum simul comprehensum, remistumq; ad vniformem substantiã coagulat.

Cobastoli, id est, cinis.

Cobatiorum fumus, ist Kobolt.

Cochlea, Schraubet.

Cochleare, Kelle.

Cochleare album, Schuffe.

Cocilio,

Cocilio, id est, pondus II. vnciarum.

Codax, Zapffe.

Cœlum. Ist ein himmlischer Geist/ so die formas rerum essentiales eingesset/ vñ damit verehliget vnd vereiniget. Es ist das allerreineste/ quinta essentia, vollkommen vnd bestendig. Führet mit sich alle Sternen der Circkel der vndern Welt. Microcosmus die kleine Welt. In den Planeten sindt ihre sondere sphæren. Dieser vnter Himel hat Erdt vnd Wasser/ die muß man scheiden vnd reinigen/ vnd widerzusammen setzen/ daß Himmel wirdt Liecht vnd Fewer/ Leben vnd Bewegung.

Cœlum philosophorum vocatur id, quod transcendit longe naturam elementorum vulgarium, vt lapis philosophorum, medicina catholica.

Cœli Planetarum apud Paracels. sunt proprii orbes ipsorũ sphæræq;, non fictitię, quib. tribuuntur motus ab infidelib. quos ẽt æque eognouerunt in cœlo, atq; potuerunt in terris. Plin. & Empedocl. Ethnicas flagrationes inuestigare. Si q; in terris est ignorarunt, q; imẽnso distat interuallo, qui bene iudicare potuerunt aliter, q̃ per fallaces coniecturas? Siquidem ob suã infidelitatem veri nullius participes ex suis speculationib. ac imaginationib. æquum esset: cum verę visiones meditationũ fidelib. duntaxat reseruatæ sint a Deo: falsæ cõtra procedunt ab inimico veri, speculationesq; sequuntur infidelium, quibus in eam sortem ea pars contingit.

Cœnum, id est, fimus.

Cœmentum est corrosio sicca, qua corpus aliquod metallicum cũ salib. corrodentib. aliisq; reb. exsiccantib. stratificatũ confringitur, & calcinatur. Fit aũt calcinatio hoc modo. Corpus cæmentandũ in tenues laminas redigitur, & in frustula forcipe scindit̃. Species aũt corrodẽtes pulueriſant̃, & aceto, vrina vel aqua forti madefiunt, vt fiant instar pulticulæ (noñulli istis siccis vtuntur.) Deinde huius pulticulę vel pulueris aliqua

portio pyxidi cæmentatoriæ inditur, illique lamina superponitur, & laminæ alia pulueris portio aspergitur, quod stratificatio & stratum super stratum dicitur. Hanc alia lamina subsequitur, idque tantisper, donec pyxis impleta, aut nihil laminarum reliquum est, & tandem puluere superposito clauditur, lutoque aliquo tenaci iuncturæ pyxidis munitæ obturantur, atque igni vel (quod satius est) suo furno imponitur, & secundū gradus cæmentatur, quatuor, sex, octo, duodecim, vel 24. horis, imo etiam aliquot diebus (pro re nata) inibi conseruatur. Verbi gratia. Animus est præparare crocum Martis seu chalybis, idq; per cæmentationem, tunc accipio calcis viuæ recentis, quantum opus est, eamque vrina aliquantisper virili madefacio, vt fiat instar pulpæ. Postea hac pulpa pyxidis cæmentariæ fundum ad digiti lati crassitudinem tego, eique laminas chalybis supperaddo, & vas (vt superius dictum est) impleo ac luto obfirmo. Omnibus rite paratis pyxidem in furno nostro cœmentario pono, ignemque tertii gradu ad 4. vsque 24. horis continuum. Tandem exemto vase materiam in illo contentam in mortario probe contundo, & per setaceum pello, vt fiat puluis subtilissimus, vbi calcem a chalybe omnem calida abluo, residuūque arefacio, & accipio crocum Martis præstantissimum. Eo modo fit & crocus Veneris, qui multis operationibus inseruire potest.

Cœruleum, Græcis κύανος, κύανον, Latinis cœruleum, propter colorem, lapis Iasuli. Venenatus color idem a Germ. **Lasur**/Omnia hæc, quasi imitantur Arabes, qui Lasuli vocant.

1. Cœruleum pulcerrimum vltra marinum, seu Cyprium, in terra cinerea, simile cœruleo factitio optimo, **Ein schöne Lasur/in einem liechtgraw Erdrich** in Cypria. 2. Natiuum insigne glēbosum Schnebergense, intus concauum, quod ex

terra

terra candida fabulosa effoditur. Schön blaw Lasur Kuglen/ die inwendig hol/vñ in einer weissen grißlichen Erden gefunden werden. 3. Patauinum, q̃ in glebis subcinereis terræ reperitur. Ein blaw in dunckelgraw Erdklotzen vmb Padua gefunden. 4. Natiuum Thuringicum, quod effoditur magna copia iuxta Muchellam, Gemein blaw/ so man in Thüringen findet oder bricht. 5. Natiuum copiose adhærens terræ duræ cinereæ tenui. Bergk Lasur/ so häuffig wächst an einer grawen schirblichten Erden. 6. Natiuum purum ex Polonia. Ein fein Polnischer Lasurstein. 7. Natiuum Polonicũ cum terra dura fabulosa candida. Ein Polnisch Lasur mit einer harten grißlichen weissen Erden vermischt. 8. Natiuum cum lapide rudi candido, Von einer Lasur an weissem Stein. 9. Natiuum Hispanicum, in quo aurum apparet, Spannisch Lasurstein/ darinn sichtig Feingold 10. Natiuũ Snebergense adhærens lapidib. rudibus, Lasur am Stein angeschwefft. 11. Islebianum in lapide fissili, Berg Lasur im Schifferstein. 12. Natiuum Goldbergẽse cum chrysocolla in vena ferri reperta, in lapide candido, qui igne liquescit. Ein schöne Bergk Lasur/ mit einem angeflogenẽ Bergkgrün in einẽ eisen Ertz vnd weissen Quartz. 13. Natiuum Snebergense cũ chrysocolla pura in silice candido distincte adhærente. Ein schöne Bergk Lasur/ sampt einem reinem Bergkgrün/ an einem harten vnd weissen Fewerstein vnderschiedlich angehänget. 14. Natiuum Gieshubelianum in pyrite, ex quo argentum excoquitur, id mixtum est cum succo viridi concreto, & zonarum instar interdum dispositum, ex quo extra venam etiam cum iucunditate efflorescit. Ein Berg Lasur in einem gar schönen Kupffer kieß/ darauß tägtlich ein graw Farb wächst. 15. Factitium, Lasur. 16. Factitium vltramarinum, quod ex Hispania & Thracia inuehi dicitur. 17. Armenium Islebianum, Blaw Schifergrün.

Cœruleum aliud est

Natiuũ fossile proprie Lasur/ quod iterũ est duplex.

In fodinis Cypri, Dioscor. l. 5. c. 56. ex metallis ærariis, & in nostris aurariis & ærariis, vt Lauterbergæ in Saxonia, ad Hercyniã, & Goldbergæ in Silesia, species eius nascitur optima, & dicit schiferblaw. Nascit & in Hũgaria & Lotharingia. Estq; veluti harenula seu lapis seu terra, quę vna cũ Chrysocolla lapidi fissili adhęret. Hinc Theoph. etiã bene inquit: Cœruleum est natiuum, quod in se Chrysocollam cõtinet. Ex cœruleo aurũ conflatur Lauterbergę & Goldbergæ in Silesia. Vis eius est in medelis discutiendi, quãuis nõihil adstringat. Vritur vt chalcitis, lauatur vt Cadmia, a crudo tibi caueas. Plin. lib. 33. c. 13. eius tria facit genera, scil. Ægyptium, Scythicum, Cyprium, & his accessisse, Puteolanum & Hispanense. Deinde docet ex illo parare lomentum lauando & vrendo. Cognatio vero cœruleo permagna est cũ Chrysocolla, q̃ dicitur Schifergrũn, Bergarũn. Hoc cœruleũ dicitur Lasur/ Schiferblaw, Bergblaw. Eligi dicit cœruleum inebriatum, durum, ferro parum cedens, mũdum a marmore & marchasita, id est, pyrite: pulcri coloris n. species eius, friabilis, immunda, quę parũ vtilis. Ceterum de cœruleo vide & Serapionem lib. aggreg. c. Hager. Alzanard: Mesuam de lapide lazuli. Quidam cal. & sic. 3 gr. quidam cal. 2. sic. 3 gr. volunt. Inest stipticitas cum acuitate. Dosis eius est a ℈ j vsq; ad 3 j ß. Facit & mentionẽ Dioscor. 1. c. prope cœruleum lapidis Armenii, quod sc. lapis Armenius sit leuis, colore cœruleo, vel vt Plin. vult maxime viridis, cõmunicato colore cum cœruleo. Hic lapis affertur iã pro Smaragdo, & vtimur illo pro ipso Smaragdo, licet male, Er ist nit so hart/ alß ein Smaragd: Alias nõ cognoscitur lapis Armenus. Ingreditur is, ni fallor, in confectionem Diasennæ. Vide de illo Plin. l. 35. c. 6. Auicen. l. 1. Mesuam & alios. Hæc paucis propter studiosos de Armeno lapide volui. Postremo de lapide Ganeo vide & Plin. l. 37. c. 9. & Solinum c. 30.

Factitiũ cuius iterũ multa sunt genera, & quidem pretiosa apud Chymistas: & iã ex factitio cœruleo pilulæ parantur magno errato, cũ e natiuo & armeno parari deberẽt: de cui⁹ purgãdi vi scripsit Aetius in Nechepsote.

In subcauatis specubus maris ex arena litorali.

Cohob, ist Sand/Staub.

Cohobatio est liquoris corpori sępius affusi frequens abstractio. Vnde cohobare vel per cohob affundere dicimus.

Cohoph Paracelso familiarissima dictio, & Cohobare, Est cum materia sæpe cum liquore imbibitur, ac destillando liquor iterum abstrahitur: Item: Cum herbæ in succum contundendo rediguntur: deinde in eodem vitro per B. M. per quatriduum putrefiunt, dum purum ab impuro separari possit: liquor adiectus vel materiæ proprius est & naturalis, vel in vehiculum adiectitius. Wenn die Kräuter in jrem eignen Safft gestossen werden; dann also in eim Glaß im Marienbad/ sonst Mörbad oder Mist/putrificiret vnnd verfaulet werden/ biß daß man das rein von dem vnreinen scheiden kan. Item wann man die Säfft oder die Früchte offt von der materia abzeucht vnd wider daran geust/das heist man cohobiren.

Cohos est quicquid cutis in toto corpore concludit, allusione ad chaos facta, quo iam in ordinem diuinitus redacto, & non, vt prius, informi cuncta creata comprehenduntur ad minoris ordinati chaos vel cohos vtilitatem, Was die Haut im gantzen Leib bedeckt.

Colcotar, proprie apud Paracelsum vitriolum fixum, quando videlicet phlegma a vitriolo distillando abstrahitur, atq; hoc toties, donec colcotar phlegma siue aquam omnem imbiberit, neq; vlla amplius distillando aqua exstillauerit, licet igne vrgeatur: Serpens seu lacerta viridis, quæ propriam caudam deuorauit, für Vitriol: Comunius intelligitur caput mortuũ, simplici modo citra cohobationem rubificatum est vitriolum, vel atramentum rubeum seu citrinum, Rot Vitriol, Kupfferrot oder rot Kupfferwasser. Vitriol biß auff die röt calciniret. Ironice vocatur Heinricus rubeus in derisionem aliquorum mentitorum chirurgorum & circulatorum, qui

hoc solo medicamento conabantur omnia vlcera & vulnera curare, & huic vnico remedio tanquam sacræ anchoræ innitebantur, perdentes potius ægros quam seruantes.

Coleritium, est liquor compositus ex corrosiuis metallorum inimicissimis materialibus, quo probatur aurum ad Lydium lapidem affricatu, & cui nullum metallum præter aurum potest resistere: Vnde cognoscitur e vestigio, vtrum aliud auro permixtum sit, hoc omne mox euanescit mutato colore ea parte, quo coleritium illitum fuerit, cetera non madefacta colorem affricati auri seruante. Putum vero ac purum nihilo prorsus immutatur eo liquore.

Collis assurgens circa machinæ casam, Halde.

Colliquatio, colliquefactio est plurium fusilium in igni ad vnum compositum, per igneam eliquationem coniunctio.

Colofonia, id est, pix Græca, gummi pini vel resina.

Coloritium, est gradatio coloris, per pastam acutam, quam coleritium etiam nominant. Itaque tingendi quidam modus est, metallis principaliter destinatus. Nec valet, nisi in superficie. Non enim alte penetrare potest, propter corpulentiam, nisi diluatur liquore copioso pasta, atque ita commutetur in formam lixiuii.

Coloratio per haustum liquoris ingredientis, est frequens admodum colorationis modus, per liquidam tincturam, quam res colorandæ potare, seu combibere coguntur. Id fit pro natura earum diuersa. Quæ & porosa sunt, macerantur in tinctura liquida; vel etiam coquuntur vna, aut irrigantur, perfunduntur que sæpius, resiccationibus interpositis, donec color placeat. Ita tingunt vulgo vellera, linamenta, serica, pannos, &c.

Coloratio externa est, cum superficiebus duntaxat color exaltatur.

tatur. Id fit variis modis, quibus aliter atque aliter disponitur subiecti facies externa ad lumen diuersimode terminandum, vnde oritur color diuersus, (isque in eadem specie illustrior & veluti interpollis, vel obliterata priore, ad diuersam nobilior.

Coloratio per calorem solum est modus colorandi, cum e potentia in actum, seu ex occulto in manifestum, color protrahitur, adhibito calore duntaxat alteratorio. Neque solum principali extractionis fine hoc fit, sed & inseruit tincturis arcanis.

Coloratio per ablutionem est, cum fuscedines spiritales, aliæq; sordes colorem obscurantes, mutantesq;, aquis acribus eluuntur, itaque color illustratur exaltaturve.

Colica est tartarus resolutus in intestinis, morbusque fixus in colo intestino, colica diathesis, Bauchgrimmen/die Mutter/ colicampas.

Collecta, symbolum, Zubuß.

Collectam exigere a Dominis, Zubuß fordern.

Combustio est ignitio, corpora comburendo in calcem redigens. Hæc est incineratio vel vitrificatio.

Cometz est gutta semis.

Comisdi, id est, gummi Arabicum.

Comminutio est, cum in minutissimas partes per collisum cum aliquo rem redigimus. Et inseruit ei nonnunquam rei exsiccatio, tostio, cribratio. Nam cum non omnia simul possint attenuari subtilissime, per angustum cribrum excutienda sunt subtilia, & opus cum crassioribus repetendum.

Complexio est natura partis. Alias est qualitas calidi vel frigidi: hoc habet naturam sibi adnatam humidam, illud vero siccam, secundum Paracelsum. Duæ sunt igitur

complexiones, non 4. Nam calidum propria natura simplici, non permixta, semper est siccum, & si quandoque humiditatẽ admittit, a frigido mutuatur, & hoc ab illo siccitatem, quam aliquãdo recipit accidentaliter. Es ist ein Eigenschafft aller Dinge / entweder warm oder kalt. Was warm ist / das ist drucken / was kalt ist / das ist naß oder feucht. Darumb sindt nur 2. complexiones, nicht 4.

Compositio est diuersorum coadunatio.

Estque mistio & conglutinatio.

Commissuræ saxorum, Absetzen deß Gesteinß.

Compass. instrumentum, cui iudex est.

Concha, ein Glaßschale / vel alueolus vitreus, est vas plerumque vitreum in modum aluei formatum, cum ore, & manubrio.

Conder, id est, thus, olibanum.

Confirmamentum est astri corpus in homine, vel corpus sidereum & astrale: Der gestirnte Leib im Menschen.

Confortatiua. Confortantia sunt medicamenta, quæ corda hominum atque naturam corroborant, vt virtus expulsiua eius valeat accidentia noxia quæuis excludere coho. Potissima totius medicinæ methodus, in qua totus spagiricus labor insudat. Nam sibimet ipsi natura Medicus esse debet: homo, cui medici nomen tribuitur, minister naturæ tantum, & seruus veri medici. Si quid vltra præsumat, temerarium esse naturæ persecutorem, imo perditorem dicimus. Was deß Menschen Natur zu außtreibung der zufälligen Kranckheit stärcket.

Confusio, quæ est synchesis est comistio actu liquidorum, quæ per se fluere possunt. Itaque & consistentia tum partibus, tũ toti aquea est seu fluida. Quæ enim eliquata sunt, posteaque confunduntur, vt pix & cera, vel resina, &c. principaliter

sunt

sunt colliquationis, licet ministret illis confusio obiter, cum & sine confusione possent congredi.

Congelatio. Wann die Materi dicklecht wirdt / fliesset nit mehr / sondern wirdt zäg / vnd stehet fest / wie Eiß auff dem Wasser / vnnd da wirdt das harte zerbrochen / daß alles flüssig vnnd zu Wasser werde.

Congelatiua sunt medicamenta fluxus insistentia, cõprimentia, exsiccantia, Was die Flüß zusammen zeucht / stellt vnnd außdrucket.

Congluten vel conglutinatum, quod ex putrefactione in gluten coloratum vertitur, Was auß der Fäulung zu einem Leim oder Schleim wirdt.

Conglutinatio est per glutinum compositio, manente natura conglutinatorum. Itaque & reductio hic est, seu restitutio in integrum. Glutinum autem pro natura cuiusq; varium est, & dicitur hic omne, quod visciditate tenaci coniungit alterum alteri, aut etiam coercet.

Coniugium, copulatio, Die Vermählung deß Mannes vnnd Weibs.

Etliche sagen / es sindt dreyerley Zusammenfügung. 1. Deß Geistes / vnd der Erden. 2. Deß Ferments vnd deß Steinß. 3. Der Artzney vnd subiecti. Aber allhier reden wir vom Anfang / wann der rothe Mann die weisse Frawe mañet / durch Mittel deß Wassers. Das coniugium ist / die Zusammenfügung deß congelirten spiritus mit dem auffgelösten Cörper / alß Theophrastus sagt: Wañ das Blut deß roten Löwen / vnd das Blut deß weissen Adlers iungiret werden / d' rothe Löw kan zum weissen Adler werden / vnd eines auß jhnen. Der rothe wirdt weiß / auff daß der weiß rot werde. 2. Sie sollen aber lebendig vermählet werden / alßdann löst das Weib auff den Mann / der Mann färbet vnd machet sie schwanger. Dann gehören sie in

das versigelte Bett/ damit das Weib nicht wegflihe/ vnd endlich in das Bad deß Meers/ das ist/ die schwärtze einziehen der conception. Die Materi leidet/ die Form wircket/ ihr selbsten die Materi vergleichende. Die Materi begert der Form/ wie das Weib deß Mannes.

3. Der Anfang der Vermählung ist die calcinatio, dann der Mercurius kalcket vnd zerreibet die Cörper. Coitus ist/ wañ die Materi beginnet weiß zuwerden/ dann da geschicht die wahre Vereinigung/ dann der Weibliche Samen coaguliret, vnd wirdt auß jhnen ein drittes/ dann das läst sein Eigenschafft vnd nimpt newe an/ alß eine newe Creatur.

4. Aristotel. Der wahre Sam ist ein himlich Ding/ kan nit separirt werden/ ob er wol ein sondere vnderschiedene Krafft ist deß Lebens/ dann es gehet ein lebendiger Geist herauß/ mit der Materi deß Samens.

Constrictiua, sunt chirurgicalia medicamenta stiptica suavirtute labia vulnerum comprimentia: Was zusammen ziehet vnd zwinget.

Consolidatiuum, consolidatura, medicamentum vulnera & vlcera carnibus recentibus explens, & cicatricem obducens, epuloticon, incarnans, sarcoticon: Was das Fleisch in der Wunden gantz macht vnd wider zusammen heilet/ vnd also die Wunde schliesset.

Conseruantia Physicorum præsertim sunt medicamenta vitam & corpus a corruptionib. preseruantia. Talia potissimum ex eis rebus petẽda, q̃ longiorẽ vitã ac temperãtiorem a natura nacta sunt, qualia sunt vegetabilia, quæcunq; semper virent, longioriq; tempore perseuerant: Inter mineralia, q̃ munialis essentiæ liquoris multũ habent, & inter metalla, quæ sunt ærugini minus obnoxia. Talia non sunt conf. Rosarum, viol. &c. quæ conseruatione ipsamet indigent ac mutuantur a

saccha-

saccharo: Was deß Menschen Gesundheit erhaltet/ vnd also Kranckheit verhütet.

Consolida aurea sophia; Herba foliahabens hyssopo similia, flores rotundos luteos, vt flammula: polygala, thalictrum aureum: Humilis est herba, rara pauciscq; nota, familiaris Paracelso. In Carinthia vulgaris admodum: Reperitur & in pratis Vlmensibus ad Danubium, & haud procul ab Argentorato: item superiori Alsatia. Ist gulden Grunsel (hat Blätter wie Ysop/ gelbe runde Blumen wie Hanen Füß/) wächst bey Vlme/ Straßburg/ im Obern Elsaß vnd andern Ortern/ vnd ist nicht die gulden Gunsel/ die in Kräuterbüchern also genennet wirdt/ oder Wellsamen/ Viehkraut.

Constellatio supernorum astrorum in inferna virium & virtutum impressio & operatio, quæ conueniunt in concordantiam quandam naturalem: De hac habetur excellentissima scientia physica, quæ physionomia signata rerum naturalium in Sympathia superiorum ad inferiora dicitur, Vereinigung der vntern Cörpern zu den öbern/ vnd deren Wirckung in einander.

Conterfehe, liquor, quem exsudant parietes fornacis.

Contorsio, tormentum, ileos, voluulum, chordax, seu miserere mei, phragmus, Darmgicht/ Grimmen/ das lang Vbel.

Contus, Schlackeisen.

Contus ferreus, Stecheisen.

Contus fossorum, Brechstang.

Contus tertius, Garcisen.

Contus vncinatus, Räumer/ Raumeisen/ Gleethacke/ Hacke.

Contractio & contractura membrorum est impotentia, virium-que suarum naturalium destitutio, Läme/ wenn die Glieder contract vnd krumb werden.

Conum, id est, Law.

Cooſtrum intermedia pars diaphragmatis, Das Mittel deß Leibs eiſt.

Coquere, Sieden.

Cor, ignis, vel maximus ardor, Fewer.

Inter metalla cor dicitur aurum.

Cor ſuffla, Iſt die Vnreinigkeit der Cörper.

Corallus, Corallium, Baſſad, Beſed, Baſſath, Beliſis Arabice. Latinis Corallium dicitur & a nonnullis λιθόδενδρον. Methrodorus vocat γοργίαν a fabuloſa forſitan eius origine de capite Gorgonis. Plinius lib. 32. cap. 2. Corallum dici ait, quod occupetur aut euellatur retibus, aut aeri ferramento præcidatur. Hinc & dicitur a nonnullis cæralium, ciralium, curalium. Eſt autem Corallium nihil aliud, quam frutex marinus, qui alto extractus induratur, atq; emergit, & protinus concreſcit obfuſo ære. De origine coralliorum Ouid. 4. Metam. pulcerrimam adfert fabulam, nempe hanc: Cum Perſeus caput abſciſſum Meduſæ in arenam ſubſtratis foliis & virgis ad litus poneret, virgæ induruere tactu capitis. Quod fieri cum nymphæ pelagi ſpectarent, & pluribus in virgis contingere viderent, ſparſerunt illas virgas hinc inde per mare, quæ ſemina quaſi manſere coralliorũ. Vnde Poeta idem l. c. ſcite, inquit:

Nunc quoq; coraliis eadem natura remanſit,
Duritiem tacto capiant vt ab aere: quodq;
Vimen in æquore erat, fiat ſuper æquora ſaxum.

Item l. 15. ſic inquit:

Sic & coralium quo primum contigit auras
Tempore, dureſcit: mollis fuit herba ſub vndis.

Sic lapis lyncurinus ex vrina lyncis aere congelatur, aere in gemam coralliũ: & veluti (teſte Plin. & Sol.) vniones molles in aquis exemti protinus aere dureſcunt. Contrarium fieri in almis & ſilice dicit Pontan. in meteoris, c. 44. de amaris fontibus, cum inquit:

—— *Vi-*

——Videas lapidescere Sarni
Cæruleo sub fonte alnum, filicisq; maniplos,
Et paleæ intortos lento cum vimine culmos.

Nam sicuti planta coralliorũ aere cõgelata, fit lapis: ita alnus & filix herba in aqua fontis sarni fiũt lapides. Idẽ Seneca fieri testatur in aliis locis Italiæ, vt si virga vel frons demergatur, lapis post paucos dies extrahatur, propterea, quod forsitan circumfundatur limo, qui corpori paulatim allinatur. Sic Ouid. 15. Metamorph. flumen Ciconum carnea viscera potu docet saxea reddere. Sic apud nos in fluminibus quercus nigræ fiunt, & quasi lapidescunt. Qualis autem sit planta vel herba, vel quales virgæ, vnde ita indurentur corallia, parum constat. Plin. lib. 32. cap. 2. coloris viridis esse plantam dicit, cui sint candidæ baccæ sub aqua ac molles: quæ exemtæ confestim indurentur, & rubescant, quasi corna satiua. Sunt autem Coralliorum tres species iam notæ, scilicet album, **weiß Corallen**/ignotum omnino Dioscorid. deinde rubrum, **roe Corallen**/lithodendron: tertiũ est nigrũ, antipallas, **schwarꝛe Corallen**: Et id cũ est nigerrimi coloris, quoniam est rarũ, in magno nunc est pretio. Contra morbum phrenesin, præsentissimũ est remediũ. In Ligustico mari primũ dicitur inuentum. Dioscor. l. 5. c. 86. celebrat rubrum & nigrum. Et rubri patriam Syracusas docet. Item quodnam sit optimũ, quodve malum corallium, quæ illi & virtutes medicæ. Plinius loco citat. corallia apud Indos in maximo docet esse pretio inter alia, quia illorum ârt. spices vateſque baccas coralliigerant, quasi religiosum gestamen amoliendis periculis. Et quod Galli illis olim gladios, scuta & galeas adornarunt: & quod furculi adalligati infantib. tutelã habere credebantur, quam consuetudinem nostræ matronæ adhuc retinent. Nam pueris appendunt corallia contra nescio quos morbos. Imo olim

corallia matronarum & puellarum ingenuarum commune gestamen erāt, ad conciliandam gratiam; Nam hanc illi inesse vim prædicant. Steindali in metropoli veteris Marchiæ nobiles matronę adhuc coralliis sese adornant, interserto argento, certo artificio ad id cōpositō. Veteres quoq; magi, qui singulis planetis suo more rebus, quæ his dicatæ erant, sacrificarunt, soli styracem & mastichem, Veneri corallia obtulerunt, tanquam Deæ gratiæ, rem quæ conciliaret gratiam. At nunc aurea sunt secula. Contemtis coralliis nostrę puellæ auro se gratas faciunt, & sibi conciliant formam. Solin. cap. 8. de coralliis citat Methrodorum & Zoroastrem, & nescio quas fabulosas enumerat vires corallii cōtra fulmē & typhones. Si vis, vide Serap. l. aggr. c. Bassath. Is fruticis coralli radicē vocat Nigē & Mergē, e contra ramos ipsos dicit Bassath. Auic. etiam corallia tractat. Et hi tribuunt coralliis vim contra Epilepsiam, sanguinem, mala somnia & medicamenta. Vtut tamen fabulosa hæc videntur, testatur experientia corallia rubea albescere, quoties ab homine gestantur iam vicino morti, aut morbo periculoso laboranti, nedū quod corallia, præcipue rubra adusta, maximam vim (quod expertus loquor) habent in frangendo calculo vesicæ. Ceterum de reliquis illorum viribus L. C. cōsule. Sed nec hoc te latere volui, Plin. l. 36. c. 19. corallium pyriten dici ait, quia illi plurimum sit ignis, sed non est pyrites, i. e. marchasita: nec eius species, de qua supra egimus l. 2. Pyrites sic Plinio genus est, non species. Estq; pyrites illi omnis lapis, quo ignis excutitur. Postremo fuerunt, qui docerent contra sententiam horum omnium auctorum, quos citauimus, corallium substātiæ esse terreæ, & reperiri in locis marinis, & montibus, maxime cauernosis locis & in mari exsistentibus. Fieri autem glutinosa & humida viscositate terræ, adhærente lapidibus, quæ condensata sit,

tum

tum propria, tum maris caliditate & siccitate, & transmutata in substantiam lapideam: ita, vt quod maiorem habeat aquositatem, fiat candidum, seu album frigidius rubro, & sic fieri a natura in modum ramorum arborum. His quid respondeam, in promtu iam non habeo. Difficile est a sententia doctissimorum virorum, quos iam citaui, recedere. Deinde corallium ex frutice fieri indicat ipsa forma, repræsentans fruticem ramis. Sicuti ergo corallium ingentis magnitudinis aliquando vidi Monachii. E contra ego ad Albim prope ostium Tangræ, inueni verum album corallium. Quod procul dubio tali modo ex viscositate terræ factum erat, induratum calore proprio & aqua. Inueni & illo in loco ipsos silices ramis insignes. Quid si natura gemmam tam nobilem vtroq; modo, ex frutice indurato aere, & ex viscositate terræ faceret, ne deficeret plurimo vsu, aut principiorum internorum vigore, salis multum & sulphuris talium participantium, ideo virtute spirituum fruticantium? Sicuti sæpe videmus res variis modis fieri, vt ego obseruaui, lũbricos illos aquaticos, die Neunauge / itẽ anguillas & murænas gigniviscositate terræ: deinde mutua attritione ex saliuario lentore, quem faciunt: tertio, ex ouo, more reliquorum piscium. Quam primum vero excluſi, suscipiuntur in branchias, & illis fouentur (vt Nicander dicit de sæpia, & lepore marino) a pisce plocено, vt ita dicam, von den Plotzen. Et ab his piscibus, qui a rubore oculorum dicuntur Rotaugen. Item a murilegulis piscibus, von den Oetteln / qui vorant aquaticos mures. Item a gusteris & Bckelaugs istius nominis piscib. sicuti mihi piscatores ad ostiũ Tangræ sæpe ostenderunt, ita & lupuli aquatici iam editi ex ouo, ab his piscibus in branchiis fouentur, propterea lupi aquatici etiam tales non comedunt, nec lædunt, ne nutrici malam referant gratiam. Anguillæ tamen

ingratæ ſobolem talium piſcium veram plurimum comedunt, imo nutricem ipſam, vt cuculus garrucam. Sed redeamus ad Corallia.

Ars quoq; imitando naturam, corallia facit.

Factitia enim corallia inueniuntur, quæ optime mentiuntur natiua. Conſule Chymiſtas quoſdam, qui illa probe componere ſciunt.

Corium terræ, Erde.

Cornelius vel corneolus potius gemma ſeu lapis, cuius patria Italia liteoralis, & nunc Germania. Reperitur n. teſte Alberto ad Rhenum. Nota eſt gemma Germ. propter ſigilla annulorum, quæ crebro fiunt ex illa, diciturq;, Ein Corneol. Mihi propemodum ſpecies Iaſpidis eſſe videtur. Sed Cornelius lapis alius eſt inſignit° rubedine, alius remiſſior, coloris carnis: Vnde a nonnullis dici eum volunt Carneolum: alius inſignitus candidis pinnulis, alius candidis lineis: alius omnino obſcurus in rubedine, alius multũ nitet, ſicut miniũ. Ceterũ carneoli vis eſt ſtringere ſanguinẽ, ſiſtere mẽſes, hęmorrhoidas. Fertur & mitigare iras, abſtergit in dentifricio dentes.

Corocrum, i.e. fermentum, Habeln/Sawrteig.

Corpus. Clang. Buce. Der Cörper iſt ein metalliſch Weſen/darinn die Krafft deß mineraliſchen Geiſtes ruhet vnd figiret die ſpiritus. Darumb alles/was fix iſt/wirdt corpus genennet. Es heiſt auch Subſtantz vnd Eſchen/die weil's fix iſt/ vnnd hat ein fixen Schwebel. Heiſt auch Erd/ Ertzbley/magneſia, Kalck/ Mutter/Schlüſſel/heilige Jüngfraw/deß Königs Kron. Talck/ Balck Trameß/Glaß/Goldholtz/ ſpirit° deß Glätzes/Meer/ Saltz/Vrin/Alaun/GummaScotiæ, Schwefel Waſſer/ſputum Lunæ, Guma alba, dann es ſein viel Cörper. 2. Die Cörper ſindt nit von Natur dunckel/ finſter vnd ſchwartz/ wann ſie lebend werden/ſeindt ſie weiß/hell vnd liecht. Der perfect Cörper iſt fer-

ist ferment, vnd tinctur, das weiß ist imperfect, das rot ist perfect. 3. Corpus ist die Erde/die am Boden bleibet/als gestorben/ dann die Krafft steigt auff mit dem Geist. 4. Die Seel ist die Krafft deß Leibes/die mit dem Geist sublimirt, ist deß Cörpers Oli, der Geist ist aqua Mercurii, der die Seel außzeucht vnnd sublimirt.

Corpus inuisibile est anima: siquidem tenet medium inter corpus visibile, qua de caussa corpus ea parte vocatur, & inuisibile dicitur, quia participat de spiritu inuisibili. Hæ sunt definitiones physicæ, non Theologicæ.

Corpus physicum, est subiectum naturæ.

Corpora supercœlestia, sunt ea, quæ per mentem in imaginatione solum, & non per oculos carneos cognoscuntur. Spagyrorum subiecta sunt mirabilium operum.

Cornu cerui in chymicis est alembici rostrum, Der Schnabel am Alembick. Est etiam in medicinalibus apud Paracels. herba vulneraria, ob similitudinem foliorum ad eiusmodi cornua alludentem naturaliter, ex arte signata.

Corrosio est calcinatio res coagulatas per corrodentes spiritus in calcem reducens. Estq; vaporosa vel immersiua.

Corrosio Stratificatione fit calcinatione, cum id, quod corrodendum est, vicissim in vase aliquo sternitur cum pulueribus corrosiuis. Est aũt id, vel in lamellas ducendũ, frangẽdũq; vel in particulas cõuenientes comminuendũ, veluti limaturã, &c.

Corrosio per pastam fit, cum laminæ metallorũ vel lapidũ, &c. inducantur pulticula coloritii, & veluti emplastrantur. Vnde hoc opus potest emplastratio appellari. Illita lamina reponitur alicubi, donec sit corrosa. Oportet autem pulticulam esse ex separabilibus, vt salibus, chalcantho aceto.

Corrosiua sunt Chirurgorũ medicamenta, quæ callosam & superfluã carnẽ exedunt & absumũt, cathæretica, nemomena septica. Etzende Ding/durchbeissend oder durchfressende.

Cortex æris est bracitura, flos æris.

Cortex maris, est acetum philosophicum.

Coruscus, id est, auricula muris, Mäußöhrlein.

Coticula experiri aurum, streichen das Gold.

Craticula, est instrumentum ex bacillis ferreis quadratis, & digitalis crassitudinis, iuxta se in acutum ita positis, vt semidigitale spatium inter illos intersit, factum focis conficiendis, carbonibus sustentandis inseruiens.

Crater, Kessel/der oben weit/vnden eng.

Creta nigra, id est, sulphur nigrum.

Creta argentaria, in qua micæ argenteæ internitent, Silber-Kreide. 2. Rara mollis, Gute Schreibkreide. 3. Dura, Steinkreide. 4. Lutea mollis Waldenburgica, quæ facilime lineas ducit. 5. Tophacea. 6. In cinereo violacea dura. 7. Cœrulea, quæ effoditur in Thuringia prope oppidum Mogellam, qua fabri in pingendis parietibus vtuntur. 8. Viridis dura. 9. Subuiridis. 10. Nigra mollis. 11. Nigra mollis argenteis maculis nitens. 12. Nigra dura, harte schwartze Kreiden. 13. Fabrilis candida, ex qua Catalani ad Matronam parietes & muros exstruunt. Vnde etiam Argieræ portus exstructus dicitur.

Cribratorium, Sib/Räuter/ist aludel. Dieweil es tröpfflich fället/heist auch calcinatio, cribrum, Sieb/ist auch Mercurius. Senior saget: Reutere es mit dem Reuter vnd Faden/das ist/mit Helm vnd Kolben/da es herausser rinnet/wie ein Faden: sie nennets auch ein Faß auß dem andern.

Cribrum, Sieb/Reder.

Cribrum rotundatum, Siebreder/so einen Kupfferen Lauff mit einem eiseren Boden hat.

Crocus aurichalcum. Item ♃ mit seinen Gesellen ficciret.

Crucibulum, est vas fusorium, ex terra igni contumacissima factum, acutiore basi, & tereti in ampliorem capacitatem forma trian-

ma triangulari vel rotunda desinentem, ad fundenda & eliquanda mineralia & metalla formatum. Fit etiam crucibuli species, quæ vulgo testa, Treibscherb/ appellatur, fundendis metallis adæquatum.

Crucus flos, Saffranblum.

Cruor salis, est sal egestum siue separatum a primo sale vitio secundæ digestionis, Das geschnittene Saltz von dem ersten Saltz an dem Dawung.

Crustæ, Schalen.

Crystallus, lapis est concretus gelu vehementiore ex niue, glacieque, nec reperitur alibi, quam vbi maximæ hybernæ niues rigent. Et glaciem esse certum est, quia impatiens est caloris. Hinc & nomen habet. Mittit illum oriens, India, Asia, Cyprus, iuga Alpium, teste Plin. l. 37. c. 2. Vbi & citat auctorum sententias de eius patria & magnitudine, nempe reperiri in terreno, in fodinis & inter cautes & deportari torrentibus. Certe fluor iste candidus, qui in nostris reperitur fodinis, de quo supra egimus, est per omnia similis crystallo. In cautibus alpium inuiis, quo radius solis nunquam peruenire potest, adhuc miræ magnitudinis nascitur. Nec mirum est. Illic n. nix non resoluta permanet, & semper quotannis alia superadditur. Plin. nasci sexangulis lateribus dicit crystallum per se. Ego crystallos planos & triangulares vidi, forsitan arte ita paratas. Nam veluti Electra, ita crystalli arte parantur & absterguntur. Infestantur vero crystalli vitiis quamplurimis, scabro, rubigine, maculosa nube, occulta vomica, præduro fragilique centro & sale, capillamentis rimarum. Quæ vero puræ nec spumei coloris, limpidæq; appellantur a Plinio Acenteta. Ex his optima vasa & pocula parantur: nunc quoque adeo iuuat hoc & gloria est luxuriæ, habere statim, quod pereat. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Cererum cry-

ſtallus habet vſum medicum in cremandis corporibus. Poſita ſub lingua dicitur reſtinguere ſitim. Trita ac melle mixta mulieribus auget lac. Habet & alias vires & vſus. Conſule de cryſtallo Solin. in Polyhiſt. c. 20. Veteres Aſtrologi cryſtallum Soli dicarunt. Chymice Cryſtallus ſeu glacies eſt lapillus fragilis per congelationem chymicam factus. Congelatio autem eiuſmodi fit, humore aqueo ſecedente & congelabili ſucco conſiſtenti, in formam lapilli, quod ſine calore euidenti etiam in cella fieri poteſt. Si tamen pars aquoſitatis diuaporando diſſipatur, opus procedit citius. Itaq; & lixiuia glaciei ſolent decoqui ad craſſitiem ſapalem, aut ſedimento facto, quod aqueum innatat, depleri. Reliquum congelat eo facilius.

Cryſtallus multiplex. 1. Cryſtallus puriſſima ſexangula ex Alpib. Ein Cryſtalle wie ſie in den Alpen vnd hohen Gebirgen geſunden. 2. Cryſtalli ſexangulæ translucidæ e Bohemia cum pyrite. 3. E monte artis Cribenſi einiæ in Miſnia effoſſæ, So liecht vnd ſchön/wie ein lauters Bronnen Waſſer.

4. Sexangulæ impuræ, Molckichte vnd vnreine.

5. Citri colore fulgentes, Gelblichte.

6. Politæ; & in varias figuras formatæ, Geſchnittene oder gepolierte. 7. Combinatæ, tinctæq; cinnabare, Meylandiſche.

Cubil, terra rubea.

Cuculatum, maius aqua vitæ, Brannten Wein.

Cucurbita, ein Kolben. Eſt vas plerunq; turbinatum in cucurbitæ vel pyri formam vtero turgeſcens. Cucurbita alia fundo globoſo prædita eſt, alia plano.

Cucurbita agreſtis, Erd Apffel.

Cucurbita cœca, vas in quo diſſolutiones ſalium aliarumq; rerum, mit dem Dunſt colirt, oder durchgeſiegen werden.

Culatum, id eſt, calcinatum.

Cul-

Cultellus, Klinck.
Cultellus vtrinq; acutus, Messer.
Cuneus, Keil. Cuneos secare in partes, Ertz mit Messeln zuschrotten.
Cuneus ferreus, Schleiß Eisen.
Cuneus subscus, Messel.
Cuniculus habens ius possessionis, Treug Stollen. Cuniculum agere, Stollen treiben.
Cuperosa, id est, æs vstum, it. Kupffer Rauch.
Cuperosum, Ist ein Ader der Erden/ein Ertz Ader.
Cuppa, Battich. Cuppa parua, Bötte.
Cuprum, æs, Venus idem, Cancer.
Cuprum rubeum, incompletum, Rohes Kupffer.
Curcuma, Ist eine gelb oder die da genennt wirdt Siradonia, das die Färber auch brauchen.
Curtuma, Cursuma, id est, Chelidonia minor.
Curuatura rotæ, Folgen.
Cutis, Mott.
Cycima, lithargyrum, Silbergleet.
Cydar, id est, Iupiter.
Cymolea vel Chymolea, Schilffe.
Cymolia, Weisse Wäsch Erdt/weiß Silbergleet/Mergell.
Cynnia, Cymia, Carora, i.e. vas simile vrinali. Wie ein Harnn Glaß.
Cynnabar, zingifur, id est, Cinobrium.
Cyrœnia, crocomma, id est, fex olei, & de croco.